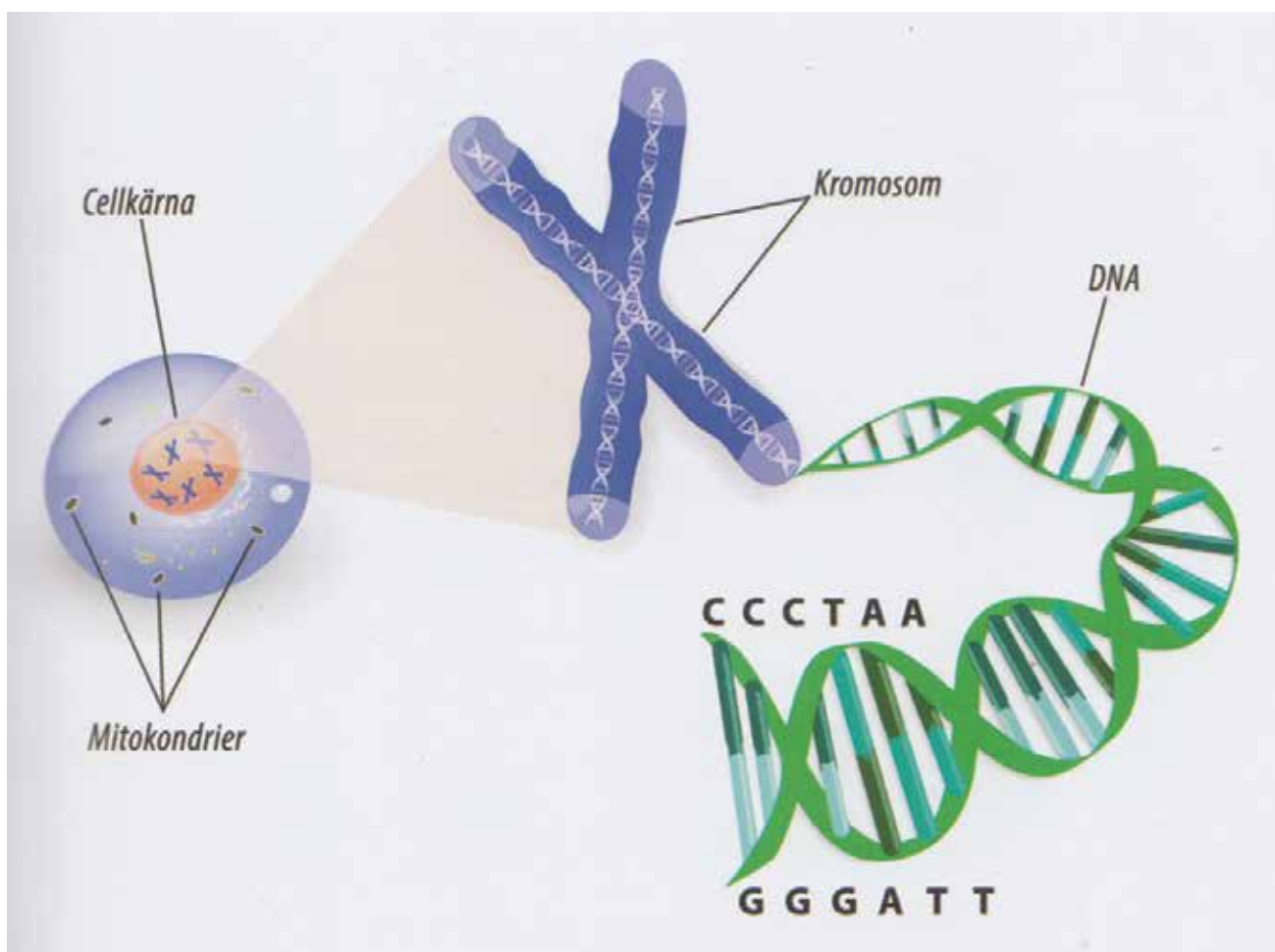

Estlandssvensk Eestirootslane

Nummer 2 - 2017

Kan DNA-analys klarlägga estlandssvenskarnas ursprung?
Se artikel på sidan 7.

Kas DNA-analüüs suudab selgitada rannarootslaste päritolu?
Vaata artikkel lk. 7.

Estlandssvensk/Eestirootslane

Utgiven av Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning
 Väljaandja Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
 Rüütli 9
 10130 Tallinn
 Tel: +372 644 1921
 E-post: info@eestirootslane.ee
 Ansvarig utgivare/Vastutav väljaandja: Ülo Kalm

Redaktion/Toimetus

Ingegerd Lindström, redaktör, Toivo Tomingas, Jana Stahl

Översättningar: *Linus Ganman, Ivar Rüütli*

Tryck/Trükikoda: *Printon Printing House, Tallinn*

ISSN 2000-2416

Styrelsen i Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse juhtkond

Estlandssvenskarnas
 Kulturförvaltnings
 ordförande Ülo Kalm

Eestirootslaste
 Kultuuriomavalitsuse
 esimees Ülo Kalm

Kulturförvaltningens
 styrelseordförande
 Jana Stahl

Omavalitsuse juhatus
 esimees Jana Stahl

Estlandssvenskarnas
 Kulturförvaltnings vice ordförande
 Ingegerd Lindström

Eestirootslaste
 Kultuuriomavalitsuse aseesimees
 Ingegerd Lindström

Vice ordförande i styrelsen
 Elna Siimberg

Omavalitsuse juhatus
 aseesimees
 Elna Siimberg

Ledamöter i Kulturförvaltningen/Kultuuriomavalitsuse liikmed

Toivo Tomingas

Juta Holst

Leif Strömfelt

*Ants Aaman
 Ledamot i stiftelsen
 Ants Aaman
 Sihtasutuse liige*

Kontakt med styrelsen/Juhatus e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

Kontakt med redaktionen/Toimetuse e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

Framsida: Bild på DNA från Peter Sjölungs bok: *Släktforska med DNA*.

Esikaas: DNA joonis (Peter Sjölundis raamat "*Släktforska med DNA*")

INNEHÅLLSFÖRTECKNING / SISUKORD

Sid/lk 4	Ledaren, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 5	Juhtkiri, <i>Jana Stahl</i>
Sid/lk 6	Rapport från Kulturförvaltningen, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 6	Kultuuriomavalitsuse tegevusest, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 7	Kan DNA-analys klarlägga estlandssvenskarnas ursprung, <i>Göte Brunberg</i>
Sid/lk 11	Kas DNA-analüüs suudab selgitada rannarootslaste päritolu, <i>Göte Brunberg</i>
Sid/lk 15	Grishusen på Runö, <i>Kaarel Lauk</i>
Sid/lk 17	Seamajad Ruhnu saarel, <i>Kaarel Lauk</i>
Sid/lk 19	Padis kloster och Rågöarna, <i>Arnold Lindgren</i>
Sid/lk 21	Padise klooster ja Pakri saared, <i>Arnold Lindgren</i>
Sid/lk 23	Minnen från i somras, <i>Toivo Tomingas</i>
Sid/lk 24	Meenutades möödnud suve, <i>Toivo Tomingas</i>
Sid/lk 26	Medvind för svenskt språkbo i Hapsal, <i>intervju med Mikael Sjövall</i>
Sid/lk 27	Aibolands museum 25 år, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 27	Rannarootsi muuseum 25 a, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 28	En historia om ”torsdagstanterna”, <i>Silvi-Astrid Mickelin</i>
Sid/lk 31	Üks lugu ”neljapäevamemmedest”, <i>Silvi-Astrid Mickelin</i>
Sid /lk 33	Historien om tanterna på Aibolands museum, <i>Silvi-Astrid Mickelin</i>
Sid/lk 34	Några dagar i juli, <i>Charlie Norrman</i>
Sid/lk 36	Paar juulipäeva, <i>Charlie Norrman</i>
Sid/lk 38	Talko, grupppresa och utflykt till Odensholm sommaren 2017, <i>Lotta Odmar</i>
Sid/lk 38	Talgud, reis Eestisse ja väljasõit Osmussaarele 2017. aasta suvel, <i>Lotta Odmar</i>
Sid/lk 39	Torskfiske på Odensholm, <i>Valter Ekas (Saga Adolfsson)</i>
Sid/lk 39	Tursapüük Osmusaarel, <i>Valter Erkas (Saga Adolfsson)</i>
Sid/lk 40	Svenskdagen, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 41	Rootsi päev, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 43	Jubilarer/Juubilarid

Dagös egen kompositör Niiumaa oma helilooja

GUNNAR K. A. NJALSSON

Dagösvenskarnas vals
2017

Skuggmännens vals
2017

Finns att köpa hos

iTunes Microsoft Music Amazon.com Spotify iHeart
Google Play Apple Music CDBaby.com

Müüa

Müüa remonti vajav 3-toaline korter Pürksi keskus.

Kontaktnumber:

+ 372 56 683 911,

Helen.

Till salu

Trerumslägenhet till salu i Birkas centrum. Lägenheten behöver repareras.

Kontakt:

+372 56 683 911, Helen.

Ülo Kalm, ordförande
Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning.

Året håller på att ta slut och det är dags att blicka tillbaka på år tjugohundrasjutton. I estlandssvenskarnas historiska hembygder pågår hela tiden förändringar som vid en första anblick är små, men som i ett långt perspektiv är viktiga händelser i bevarandet av öarnas bebyggelse och kulturella sfär. Rickul/Nuckö Hembygdsförening håller på att installera sig i Mickogården (Miku talu) och önskar att det ska bli till en samlingsplats för föreningens medlemmar och i framtiden även ett bibliotek och en aktivitetslokal, och kanske hinner det tillkomma fler idéer, för det tar tid att upp-
rätta ett eget aktivitetscentrum.

Odenholms byalag står inför det omfattande projektet att renovera Erkas tomt (Erkase talukoht) för att den i likhet med Mickogården ska bli en plats för byalagets sammankomster och för presentation av odenholmsbornas historia. Båda dessa gårdstomter i Nuckö och på Odenholm är gamla estlandssvenska gårdar, och nu bedrivs arbete för att bevara dem.

Lilla Rågö har fått nya unga familjer, och efter flera decennier har nu skolan i Storbyn åter öppnat. Till en början går tre barn där. Undervisning sker med hjälp av videoinspelningar av lektioner som hållits på Paldiski grundskola. Man letar för närvarande efter en

lärarassistent, som kan ta sig an barnen på plats.

När nya aktiviteter startar är det samtidigt viktigt att de traditioner som binder oss samman får leva vidare, för när vi verkar som ett enat samfund presterar vi mer. Som den region som blev befriad från främmande makt sist och satt på efterkälken i tillämpningen av ägandereformen, lägger Rågöarna grund för sina traditioner först nu. En ny tradition är de talkon som hålls för Storbyn på Stora Rågö i april och danslägret på sommaren.

Det är även viktigt att de nationella strukturerna medverkar i de ansträngningar som måste göras för att bevara den kulturella sfären och bebyggelsen. Efter långa överläggningar har en förändring i lagen för småöar med permanentboende genomdrivits, så att även öar, där åtminstone fem människor är åretruntboende och där ytan uppgår till minst 100 kvadratkilometer, räknas som bebodda. Senast i februari nästa år kommer ändringarna att börja gälla, och då läggs även Nargö, Ulfö (Aegna) och Lilla Rågö till i förteckningen. Ett minus med lagändringen kan vara att flexibiliteten i fråga om vilka öar som med stöd av föregående års registerdata ska tas upp på eller tas bort från listan kommer att kasta en tvivlets skugga över om öarna kan fortsätta att utvecklas ihållande – det går inte att planlägga viktiga samhällstjänster, om en ö på grund av olyckliga sammanträffanden skulle råka falla ur listan.

Om vi antar att antalet fastboende av någon orsak ett år faller till under fem, men att en familj på fyra personer bor på samma ö och har barn som går i skola på fastlandet, hur ska då denna familj bära sig åt framöver, om viktig service försvinner på grund av att undantag i stadsbudgeten saknas, så att även

de sista fyra som bor på ön måste lämna den?

En ihållande utveckling kan garanteras av varaktiga pengatillskott med hänsyn till folks levnadsomkostnader. Samma fråga lyfts ständigt även i kulturförvaltningen, för i dag har vi inte tillräckligt med resurser för att nå våra mål för att bevara och utveckla den estlandssvenska kulturen. Den strategi som kulturrådet diskuterar på sitt höstsammanträde kommer delvis att förbli en vision, för en del av målen är markerade som verksamheter viktiga för oss, men i dag klarar vi på grund av knappa medel inte att realisera dem i så betydande omfattning.

Trots allt sätter vi upp mål och anstränger oss för att nå dem, och ibland leder vår möda och vårt besvär också till ett resultat. Vi vill tacka alla som varmhjärtat har lagt ned tid för att hjälpa till i bevarandet och utvecklandet av det estlandssvenska kulturarvet. Stort tack till er alla!

En fridfull jul och ett gott nytt år!

God jul
och
Gott nytt år
önskar styrelsen
och redaktionen!

Jana Stahl
Omavalitsuse juhatuse esimees.

Aasta on lõppemas ja aeg teha tagasivaade kahetuhande seitsmeteistkümnendale aastale. Rannarootsi ajaloolistel asunaladel toimuvad pidevalt esmapilgul väikesed muutused, kuid pikas perspektiivis olulised sündmused saarte asustuse ja kultuuriruumi säilimiseks.

Riguldi/Noarootsi kultuuriühing on sisse seadmas end Miku talus (Mickogården) ja soovivad, et see oleks kodukandiühingu liikmete kokkusaamispaigaks ja tulevikus ka raamatukogu ning ürituste läbiviimise koht ja ehk liisandub veel ideid, sest oma keskuse loomine võtab rohkem aega.

Osmussaare külaselts on alustamas suuremahulise projektiga, et renoveerida Erkas talukoht (Erkas tomt) selliselt, et sellest saaks sarnaselt Miku taluga külaseltsi kooskäimise ja osmussaarlaste ajaloo eksponeerimise koht. Mõlemad talukohad Noarootsis ja Osmussaarel on endised rannarootslaste talukohad, mille säilimise nimel tehakse tööd.

Väike-Pakri sai juurde noored pered ning mitmete kümnedite järel alustas Suurküläs tööd kool, kus esialgu käib kolm last. Õpitakse Paldiski põhikooli tundides salvestatud videote abil. Hetkel otsitakse abiõpetajat, kes lastega kohapeal tegeleks.

Samas uute ettevõtmiste lisandudes on oluline, et traditsioonid, mis meid seovad jätkuks, sest ühise kogukonnana tegutsedes suudame enam. Pakri saarte kogukond, kui kõige hiljem võõrväest vabanenud saared ja omandireformile jalgu jäänuna, kinnistab oma traditsioone just nüüd. Uuteks traditsiooniks on saanud aprillis toimuvad talgud Suur-Pakri Suurkülä heaks ja tantsulaager suvel.

Samuti on oluline, et riiklikud struktuurid aitaksid kaasa kultuuriruumi ja asustuse säilitamisel tehtavatele pingutustele. Peale pikki vaidlusi võeti vastu Püsi-asustusega Väikesaarte Seaduse muudatus, mille kohaselt arvatakse asustatud saarte hulka kõik saared, kus elab aastaringselt vähemalt viis inimest ja mille pindala on vähemalt 100 ruutkilomeetrit. Hiljemalt järgmise aasta veebruaris kinnitatakse nimistu muudatused, mille kohaselt hakkab nimistusse kuuluma ka Naissaar, Aegna ja Väike-Pakri. Seadusmuudatuse miinuseks võib lugeda seda, et „paindlik” saarte nimistusse arvamine ja välja arvamine eelmise aasta registriandmetele tuginedes seab küsimärgi alla saarte jätkusuutliku ja pideva arengu – pole võimalik planeerida kogukonnale olulisi teenuseid, kui halbade juhuste kokkulangemisel peaks saar nimistust välja langema. Oletame,

et mingil põhjusel langeb arv ühel aastal alla viie, kuid löögi alla satub samal saarel elav neljaliikmeline pere, kelle lapsed käivad ehk mandril koolis. Kuidas peaks see pere edasi toimetama, kui riigieelarve eraldise puudumisel mõni oluline teenus kaob ja seejärel on sunnitud lahkuma ka viimased neli?

Jätkusuutliku arengu saab tagada pidev ja elukallidust arvestav rahastamine. Sama küsimus tõstatub ka kultuuriomavalitsuses pidevalt, sest oma eesmärkide täitmiseks mahus, mis on oluline rannarootsi kultuuri säilitamiseks ja arendamiseks, meil täna piisavalt vahendeid ei ole. Strateegia, mida kultuurinõukogu arutab sügiskoosolekul saab olema osaliselt visioon, sest osad esmärgid on markeeritud, kui tegevused, mis on meie jaoks tähtsad, kuid täna me ei suuda neid oluliselt ellu viia vahendite nappuse tõttu.

Kõigele vaatamata me seame eesmäärke, teeme pingutusi nende elluviimisel ja aeg-ajalt saab meie vaev ja pingutus ka tulemuse. Tahame tänada kõiki, kes suure südame ja isiklikku vaba aega panustades on aidanud säilitada ja arendada rannarootsi kultuuripärandit. Suur-suur tänu teile kõigile!

Rahulikku jõuluaega ja toredate aastavahetust!

Rapport från Kulturförvaltningen

Ingegerd Lindström

Vid Kulturförvaltningens höstmöte diskuterades flera frågor. Bland annat fastställdes verksamhetsplanen för 2018. Under nästa år kommer Kulturförvaltningen att bland annat anordna Svenskdagen. Denna gång kommer svenskdagen att vara på Nargö. Ett bra tillfälle för er som aldrig varit på ön att bekanta er med den vid det tillfället. Datum för svenskdagen är inte ännu fastställt men ett förslag vara att lägga den tillsammans med kyrkodagen där. Vi återkommer om detta. Kulturförvaltningen skall fortsätta att utdela bas- och projektbidrag. Arbetsgruppen för sång- och dansfestivalen 2020 fortsätter att arbeta.

Kulturförvaltningen skall också stödja uppsättning av skyltar med estlandssvenska Ortsnamn och kulturhistoriska informationstavlor i svenskbygden. Fler verksamheter finns i verksamhetsplanen. Verksamhetsplanen godkändes av mötet.

Basbidrag delas ut till Ormsö blod, Svenska skolföreningen, danslaget IF Kaan Lurk, Ormsö hembygdsförening i Estland samt till S:t Mikael's församling i Tallinn. Totalt delas det ut 7 000 €.

Projektbidrag beviljades till bl.a. en film om Bernhard Schmidt, kulturläger på Ormsö, bok om Ormsö, Odensholms hembygds-

gård, en ny bok om svenskarna kring Rågöarna samt till språkbo i Hapsal.

Strategin för år 2018 till 2020 diskuterades och mötet beslöt att ta ett definitivt beslut om strategin på sitt vårmöte den 21 april 2018.

Ülo Kalm informerade om Ai-bolands museums renovering och planer på byggnation av båthus. Han informerade också om att hotet om att de estlandssvenskar som bor i Sverige inte längre ska få stå med på minoritetslistan, verkar vara över. Enligt besked från Kulturministeriet så kommer allt att fortsätta som vanligt. Ett glädjande besked till oss!

Kultuuriomavalitsuse tegevusest

Ingegerd Lindström

Kultuuriomavalitsuse sügisesel istungil arutati mitmeid küsimusi. Nende seas kinnitati 2018. aasta tegevuskava. Muuhulgas korraldab Kultuuriomavalitsus järgmisel aastal Rootsi päeva, mis seekord toimub Naissaarel. Kes pole seal veel käinud, saab hea võimaluse saarega tutvumiseks. Rootsi päeva toimumise kuupäev on veel lahtine, ühe ettepanekuna kõlas selle ühitamine Naissaare kirikupäevaga. Teatame sellest eraldi.

Kultuuriomavalitsus jätkab baas- ja projektitoetuste eraldamist. Edasi tegutseb 2020. aasta laulu- ja tantsupeo toimikond. Kultuuriomavalitsus toetab jätkuvalt ka rannarootsi aladel kakskeelsete kohanimedite ja kultuurilooliste infotahvlite paigaldamist. Tegevus-

kavas on teisi üritusi. Koosolek kiitis tegevuskava heaks.

Baastoetus eraldatakse MTÜ-le „Vormsi veri“, haridusseltsile „Svenska skolföreningen i Estland“, rahvatantsurühmale „IF Kaan Lurk“, Vormsi kodukandiühingule ning Tallinna Rootsi-Mihkli kogudusele. Kokku jagatakse välja 7000 eurot.

Projektitoetusi eraldati muuhulgas filmile Bernhard Schmidtist, Vormsi kultuurilaagrile, Vormsi raamatule, Osmussaare kodukandilule, uuele raamatule Pakri saarte ümbruse rootslaste kohta ning Haapsalu keelepesale.

Arutati 2018.–2020. aasta tegevusstrateegiat. Koosolek langeb selles küsimuses lõpliku otsuse

oma kevadisel istungil, mis toimub 21. aprillil 2018.

Ülo Kalm tutvustas Rannarootsi muuseumi renoveerimise käiku ja paadimaja ehitamise plaane. Ta teatas ka, et Rootsis elavaid eestirootslasi ähvardav oht rahvusvahemuse nimekirjast välja jääda tundub olevat möödas. Kultuuriministeriumist saabunud informatsiooni kohaselt jätkub kõik tavapärasel moel. Rõõmustav teade!

Kan DNA-analys klarlägga estlandssvenskarnas ursprung?

Göte Brunberg

Som historieintresserad och hembygdsforskare har frågan om estlandssvenskarnas ursprung alltid intresserat mig. När, hur och varifrån kom vi? När jag läste om hur man med hjälp av DNA-analys hade löst en mängd historiska tvistefrågor om folkvandringarna för flera tusen år sedan, slog mig tanken att kanske även estlandssvenskarnas ursprung skulle kunna klarläggas på liknande sätt. Skulle en analys av DNA:t hos nu levande personer med estlandssvenskt ursprung kunna bidra till att ge klarhet i frågan? Jag skrev därför en artikel i Rickul/Nuckö Hembygdsförenings Medlemsblad, Kustbon och Ormsöbladet, där jag uppmanade estlandssvenskar att DNA-testa sig. Det är nu åtminstone ett sjuttio-tal som har gjort det, varav mer än 20 med estlandssvensk far och mor ("helestlandssvenskar").

I denna artikel ger jag först en beskrivning över invandringen av svenskar till Estland och befolkningsutvecklingen därefter, sett ur ett genetiskt perspektiv. Sedan

beskriver jag kortfattat DNA-begreppet och de tester som jag och andra personer med estlandssvenskt ursprung, framför allt från Nuckö socken (fortsatt benämnd Nuckö) och Ormsö har gjort och redovisar de slutsatser som jag drar av testresultaten.

Slutligen ger jag den utvärdering som jag har gjort, baserad på den samlade bilden av testresultaten. Den leder till att jag vågar påstå att **sentida estlandssvenskars anfäder och anmödrar är – till en mindre eller större del – invandrare från Finlands svenskbygder.**

Estlandssvenskarnas genetiska ursprung

Nutida estlandssvenskars genetiska sammansättning är resultatet av ett historiskt förlopp med två faser: en invandningsperiod under medeltiden och därefter – åtminstone för de två stora estlandssvenska områdena Nuckö och Ormsö – fram till modern tid en period av isolering utan nämnvärd invandring.

Det kan ha funnits tidiga svenska bosättningar på Estlands kuster och öar men en större etablering av sådana påbörjades först under 1200-talet. Invandringen fortsatte sedan i vågor under de följande århundradena, med en kulmen runt år 1400, och den hade i stort sett upphört år 1500.

Det man med säkerhet kan säga om invandrarna var att de var etniska svenskar, men det finns inga skriftliga källor som berättar om varifrån de kom. Kom de direkt från Sverige, från Finlands svenskbygder eller från båda ställena? En invandring av svenskar till Finlands sydvästra kusttrakter hade påbörjats redan i slutet av 1100-talet och det är rimligt att anta att en del av denna befolkning senare flyttade vidare till det geografiskt närliggande Estland. Detta skulle ge en modell av invandringen enligt bild 1.

Från slutet av invandningsperioden fram till modern tid var den estlandssvenska kustbefolkningen – av geografiska och historiska orsaker – isolerad i sina bosättningsområden utan någon större inflyttning utifrån. För Nuckö och Ormsö kan man av kyrkböcker och andra historiska handlingar se att de inflyttades andel av befolkningen – åtminstone sedan början av 1700-talet – är försumbar.

Som jag beskriver senare är en nu levande persons DNA en blandning av DNA:t hos personens anfäder och anmödrar. Perioden av isolering har fått som följd att

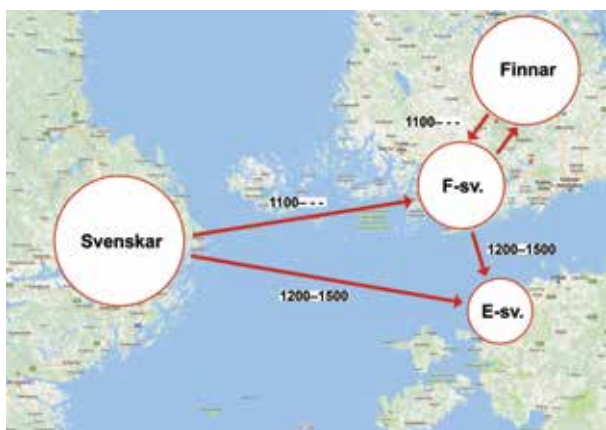

Bild 1. Modell för invandringen av svenskar till Estland.

nutida estlandssvenskars DNA är uppbyggt av det DNA som fanns hos befolkningen på bosättningsorten år 1500. Släktskap med personer i Sverige och Finland som framkommer vid DNA-analys måste därför ha uppstått tidigare, under invandringsperioden.

Under isoleringsperioden har en del av det ursprungliga DNA:t försvunnit. Detta är något som sker naturligt när personer med unikt DNA avlider utan att ha några efterkommande, men bortfallet har för estlandssvenskarnas del förstärkts av perioder med hungersnöd och sjukdomar, under vilka stora delar av befolkningen har slagits ut. I hungersnöden 1697/98 dog en fjärdedel av befolkningen i Nuckö och i pesten 1710/11 två tredjedelar.

Antalet överlevande efter pesten var mindre än 700.

När en liten befolkningsgrupp lever isolerad under många generationer uppstår så kallade anförluster. De resulterar i att man blir släkt med varandra på många olika sätt. Som exempel kan jag av kyrkböckerna för Nuckö, som går tillbaka till mitten av 1600-talet, se att högst 65 män är anfäder till hela Rickuls kommuns befolkning, som på 1930-talet var runt 1 600 personer.

Vad är DNA?

DNA (från engelskans Deoxyribo Nuclear Acid) är en lång spiralformad molekyl som finns i cellkärnan hos inte bara människor, utan även hos djur och växter. Den innehåller

den genetiska kod som ger varje individ sina unika egenskaper. I datasammanhang brukar man tala om "ettor" och "nollor". I den genetiska koden motsvaras de av fyra aminosyror, kallade A, C, G och T. Hos en människa består koden av över tre miljarder av dessa bokstäver.

DNA:t är fördelat på 23 kromosompar (se bild 2). Paren 1-22 ingår i det så kallade autosomala DNA:t (förkortat atDNA). Par 23 består hos kvinnor av två X-kromosomer (XDNA) och hos män av en X- och en Y-kromosom (YDNA).

atDNA finns hos både män och kvinnor. I varje kromosompar finns en kromosom från vardera föräldern. Till sina barn lämnar personen en kromosom som innehåller en slumpmässig blandning av innehållet i det egna kromosomparet. Eftersom varje förälder i sin tur har ärvt sitt DNA från sina föräldrar har personen fått cirka en fjärdedel från varje far- och morförälder och så vidare (se bild 3). Om man går 10 generationer bakåt skulle personen rent matematiskt ha fått sitt DNA från 1 024 personer, alltså med cirka en promille från var och en. I verkligheten styr slumpen hurdan fördelningen blir.

För att bestämma om – och hur nära – två personer är släkt med varandra undersöks hur stora delar av deras DNA som är identiskt lika

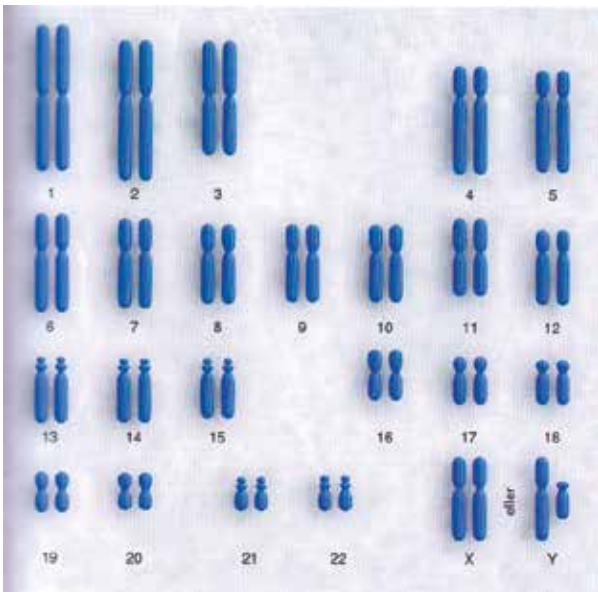

Bild 2. En människas kromosoner.

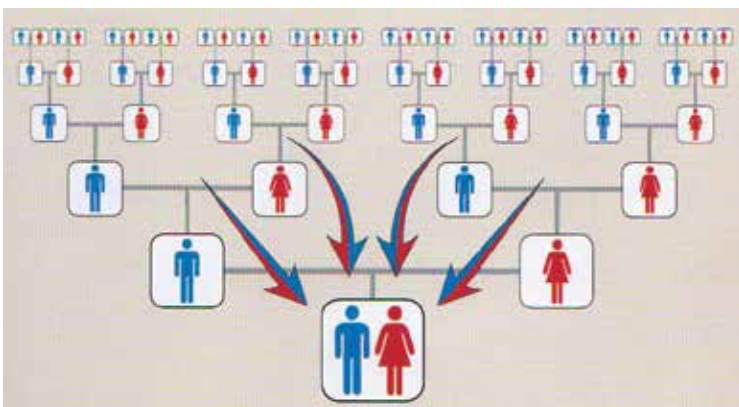

Bild 3. Hur en persons atDNA ärvs.

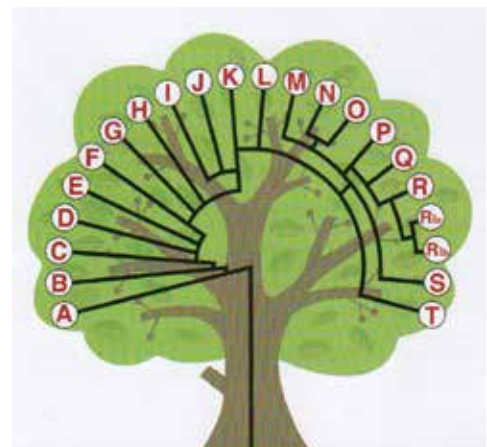

Bild 4. Huvudhaplogrupper på YDNA-trädet.

(”matchar”). Man räknar då med både den totala mängden och den längsta enskilda delen.

YDNA ärvs i princip oförändrat från far till son. Att det kan användas i släktforskningen beror på att det slumpmässigt kan ske små förändringar, mutationer, i samband med arvet. Exempelvis kan en son få exakt samma YDNA som sin far och en annan son få faderns YDNA med en mutation. Mutationer sker i genomsnitt vart 130:e år.

Beroende av den kombination av mutationer som finns i en mans YDNA placeras han i en så kallad haplogrupp, en ”gren” på det världsomspännande YDNA-trädet. I bild 4 visas hur haplogrupperna på den högsta nivån betecknas och hur de har grenat ut sig från haplogrupp A. Ursprunget till denna är ”den genetiske Adam”, den man från vilken alla nu levande män i världen härstammar.

Test av atDNA

Det företag som de flesta i Norden har valt att testa sig hos är FamilyTreeDNA (FTDNA). Deras test av atDNA heter Family Finder.

Totalt har ett sjuttioal personer med estlandssvensk bakgrund testat sig med Family Finder. Av dem är mer än 20 ”helestlandssvenskar”, något som är en förutsättning för att man skall kunna använda testresultatet för att klargöra estlandssvenskarnas ursprung.

Vid analysen jämförs en persons genetiska kod med koden hos alla andra testade personer i företagets databas för att hitta likheter. Resultatet blir en så kallad matchningslista som innehåller de personer som enligt analysen är ens släktingar. För varje matchning redovisas den totala mängden gemensamt DNA och den längsta enskilda delen.

I Family Finder ingår också, med tjänsten myOrigins, analys av personen genetiska ursprung. Man får reda på hur många procent av personens atDNA som överensstämmer med atDNA:t hos ett antal referensbefolkningar.

Matchningslistan

När jag för ett år sedan fick mitt testresultat hade jag – med tanke på att atDNA späds ut med hälften för varje generation – inte räknat med att matchningslistan skulle innehålla mer än ett antal personer från min hemort Nuckö. Istället fick jag 770 matchningar (vilka på ett år har ökat till över 1 200). Några kunde jag identifiera som estlandssvenskar med anor från Nuckö och Ormsö men det stora flertalet – med låga värden på gemensamt DNA – var totalt okända för mig.

Enligt modellen för estlandssvenskarnas invandring måste mitt släktskap med de okända matchningarna ha skapats före år 1500. Skulle fördelningen av dem på geografiska områden kunna ge någon signifikant information? Jag kom, genom att studera de uppgifter som fanns för varje matchning, fram till att cirka 30 procent var ”finländare” och cirka 20 procent ”svenskar”. Av resterande cirka 50 procent hade de flesta anglosaxiskt ursprung.

Jag har haft tillgång till testresultaten från ett antal andra helestlandssvenskar från Nuckö och Ormsö. De visar liknande procenttal.

Det faktum att nutida estlandssvenskar har fler finländska matchningar än svenska anser jag ger en signifikant information, nämligen att en del av invandringen skedde via Finland. Det är uteslutet att en sådan fördelning skulle erhållas med en hundraprocentig invandring direkt från Sverige.

Bland mina matchningar finns i stort sett alla med estlandssvenska anor från Nuckö och Ormsö, som jag känner till har testat sig. Där finns också sådana med anor från de övriga sentida estlandssvenska områdena. Med en del personer med anor från Ormsö har jag så högt gemensamt DNA att det indikerar ett verkligt släktskap. Detta måste i så fall ha skapats före år 1700.

Matchningarna med personer utanför Sverige och Finland är intressanta på så sätt att släktskapet måste ha skapats långt tillbaka i tiden, kanske under vikingatiden eller ännu tidigare.

myOrigins

myOrigins försöker att ge svaret på frågan ”vilken är mitt genetiska ursprung?”. Man försöker

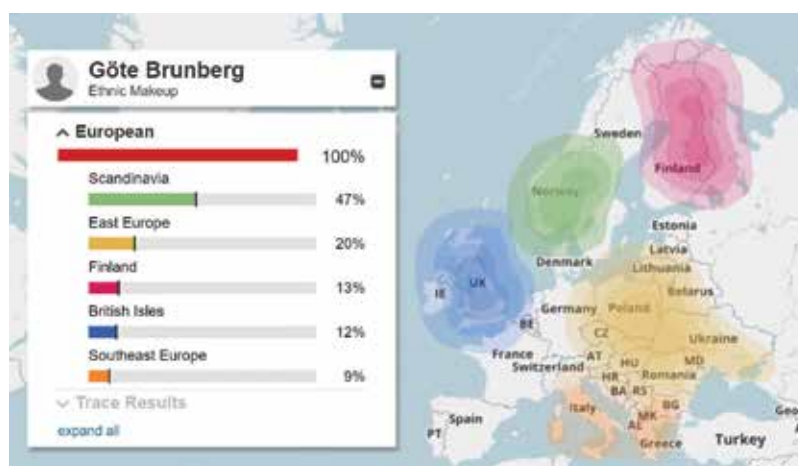

Bild 5. Min etniska sammansättning enligt myOrigins.

se mönster och likheter mellan den testade personens DNA och DNA:t hos 24 referensbefolkningar över hela världen. Resultatet presenteras i form av procentsatser.

I Europa finns referensområdena Brittiska öarna, Östeuropa, Finland, Skandinavien, Sydosteuropa, Iberiska halvön och Väst- och Centraleuropa.

Mitt testresultat framgår av bild 5. Iögonfallande är den höga andelen för Östeuropa och Finland, totalt 33 procent, och att Skandinavien inte är mer än 47 procent. Jag har också fått resultaten för cirka 15 andra helestlandssvenskar. De genomsnittliga värdena för dem stämmer väl med mina: Östeuropa 24, Finland 16 och Skandinavien 46.

För att få fram jämförbara värden för rikssvenskar har jag kontaktat ett antal av mina svenska matchningar, för vilka det av de släkträd som de har publicerat framgår att de är ”helsvenskar”. De har rapporterat värden för Skandinavien, som ligger över 80 procent.

Vi testade estlandssvenskar har alltså värden som kraftigt avviker från nutida rikssvenskars. Även detta indikerar att invandringen inte till hundra procent skedde direkt från Sverige.

Test av YDNA

Det finns två olika sätt att testa Y-DNA: så kallade STR-tester, representerade av FTDNA:s Y-37, Y-67 och Y-111, och fullständig analys av Y-kromosomen, FTDNA:s Big Y och liknande. Syftet med STR-testerna är att – i likhet med Family Finder för atDNA – klarlägga släktskap mellan personer på manslinjen, men FTDNA anger, utgående från testresultatet, en trolig YDNA-haplogrupp för personen.

I bild 6 visas den överordnade haplogruppen för de invandringar som har skett till Europa. De vanligaste haplogrupperna för svenska män är I1 (37 procent), R1b (21,5 procent) och R1a (16 procent). För finländska män är de vanligaste N (61,5 procent) och I1 (28 procent).

Jag tillhör haplogrupp R-M269, en undergrupp till R1b. Enligt vad jag känner till har ytterligare 15 män med estlandssvenska rötter Y-DNA-testat sig. Fördelningen på huvudhaplogrupper är följande:

Haplogrupp	Nuckö	Ormsö
R1B	8	0
I1	2	2
N	2	1
J	0	1
Summa	12	4

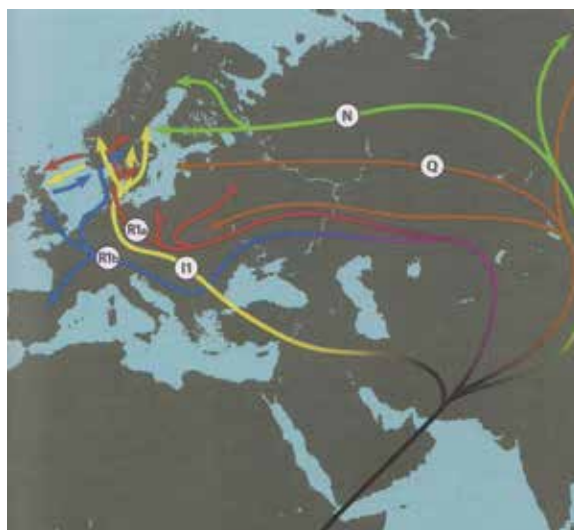
Det statistiska underlaget är naturligtvis för litet för att man skall kunna dra några slutsatser om estlandssvenskarnas ursprung, men intressant är ändå att tre av de testade tillhör haplogrupp N. Till denna grupp hör endast 7 procent av svenska män, men 34 procent av estniska och 61,5 procent av finska.

För en av dem som kommer från Nuckö invandrade anfadern i början av 1700-talet från Dagö. De två övriga har testat sig med Big Y så haplogruppen är verifierad. Det är därför sannolikt att deras anfäder inte är svenskar utan finnar eller ester. De måste i så fall ha kommit in bland estlandssvenskarna före år 1700, kanske redan under invandringsperioden.

Summering

Resultaten av de olika analyserna av nutida estlandssvenskars DNA indikerar att en del – omöjligt att bestämma hur stor – av de svenskar som invandrade till Estland kom från Finland. Man kan i varje fall utesluta att de helt och hållet kom från Sverige. I dagens läge går det troligen inte att komma så mycket längre med dessa analysmetoder.

Bilderna 2–4 och 6 är hämtade från boken ”Släktforska med DNA” av Peter Sjölund.

Bild 6. YDNA-haplogrupper för invandrarna till Europa.

Kas DNA-analüüs suudab selgitada rannarootslaste päritolu?

Göte Brunberg

Küsimus rannarootslaste päritolust on mind kui ajaloo huvilist ja kodu-uurijat alati huvitanud. Millal, kuidas ja kust me tulime? Lugeses, kuidas DNA-analüüsi abil lahendati hulk ajaloolisi vaidlusküsimusi tuhandeid aastaid tagasi toimunud rahvasterände kohta, tekkis minus mõte, et võib-olla oleks sarnasel moel võimalik selgitada ka rannarootslaste päritolu. Kas praegu elavate eestirootsi päritolu inimeste DNA-analüüs aitaks sellesse küsimusse selgust tuua? Seetap kirjutasin Riguldi-Noarootsi kodukandiühingu ajalehte „Medlemsblad”, ajakirja „Kustbon” ja Vormsi kodukandiühingu ajalehte „Ormsöbladet” artikli, milles kutsusin üles eestirootslasi DNA-testi andma. Praeguseks on seda teinud umbes 70 inimest, neist enam kui 20 on eestirootslased mõlema vanaema poolt („täiseestirootslased“).

Käesolevas artiklis esitan kõigepealt ülevaate rootslaste sisserändest Eestisse ja edasisest rahvastiku arengust vaadatuna geneetilisest perspektiivist. Seejärel kirjeldan lühidalt DNA-mõistet ja teste,

mille mina ja teised eestirootsi päritolu isikud, eelkõige Noarootsi kihelkonnast (edaspidi Noarootsist) ja Vormsist oleme andnud, ning tutvustan testide tulemuste põhjal tehtud järeldusi.

Lõpus esitan hinnangu, mille tegin testi tulemuste koondpildi põhjal. Julgen väita, **et hilisemate rannarootslaste esiisade näol on suuremal või vähemal määral tegemist sisserändajatega soomerootsi aladelt.**

Rannarootslaste geneetiline päritolu

Tänaste eestirootslaste geneetiline koosseis on kujunenud ajaloolise arengu tulemusel, mis kulges kahes faasis – keskaegne sisserändeperiood ja sellele järgnenud – vähemalt kahe suure rannarootsi asuala Noarootsi ja Vormsi – tänapäevani kestnud isolatsioon koos praktiliselt olematu sisserändega.

Eesti rannikul ja saartel võis rootsi asundusi eksisteerida ka varem, kuid nende suuremahulisem tekkimine algas alles 13. sajandil. Sisseränne jätkus lainetena järg-

mistel sajanditel, kulmineerudes 15. sajandi alguses, ja 16. sajandi alguseks suuresti lakates.

Kindlalt võib sisserändajate kohta öelda seda, et tegemist oli etniliste rootslastega. Selle kohta, kust nad pärinesid,

kirjalikud allikad aga puuduvad. Kas nad tulid otse Rootsist, soomerootsi aladelt või mõlemast kohast korraga? Rootslaste sisseränne Soome edelaranniku aladele oli alanud juba 12. sajandi lõpus ja on loogiline oletada, et osa sealsest elanikkonnast asus hiljem ümber geograafiliselt lähedal asuvasse Eestisse. See annaks sisserändemudeli vastavalt joonisele 1.

Alates sisserännuperioodi lõpust kuni tänapäevani oli rannarootsi rahvastik oma asualadel – tulenevalt geograafilisest ja ajaloolisest põhjustest – ilma suurema väljastpoolt lähtunud sisserändeta isoleeritud. Noarootsi ja Vormsi puhul on kirikuraamatutest ja teistest ajaloolisest dokumentidest näha, et sisserännanute osakaal rahvastikus moodustab – vähemalt alates 18. sajandi algusest – kaduvväikse osa.

Nagu ma hiljem kirjeldan, on praegu elava inimese DNA puhul tegemist tema esivanemate DNA seguga. Isolatsiooniperioodi tulemusel on tänapäevaste eestirootslaste DNA üles ehitatud nende asualal 1500. aastal elanud rahvastiku DNA põhjal. DNA-analüüsist ilmnev sugulus Rootsist ja Soomes elavate isikutega peab seetõttu olema tekkinud varem, sisserände ajal.

Isolatsiooniperioodi ajal on osa algsest DNA-st kadunud. See toimub loomulikult teel, kui unikaalse DNA-ga inimene sureb ilma järeltulijateta. Kuid rannarootslaste seisukohalt tugevdavad kadu näljahädade ja haiguste perioodid, mille ajal on hävinud suur osa elanikkon-

Joonis 1. Rootslaste sisserände mudel Eestisse.

nast. 1697.–98. aasta näljahädas hukkus neljandik Noarootsi elanikkonnast, 1710.–11. aasta katku ajal kaks kolmandikku. Katkust eluga pääsenuid oli vähem kui 700.

Kui väike rahvusgrupp sajan-deid isoleerituna elab, tekivad niinimetatud kõugukaod. Selle tulemusel satutakse omavahel mitmel moel sugulusse. Näitena võin Noarootsi kirikuraamatutes, mis ulatuvad tagasi 17. sajandi keskpaika, näha, et kogu Riguldi valla elanikkonna, mille suurus oli 1930. aastatel umbes 1600 inimest, esiisaid on maksimaalselt 65.

Mis on DNA?

DNA (inglise k Deoxyribonucleic acid) on pikk spiraalikujuline molekul, mis asub mitte ainult inimeste, vaid ka loomade ja taimede rakutuumas. See sisaldab genee-

tilist koodi, mis annab igale indiviidile tema unikaalsed omadused. Infotehnoloogia kontekstis kõnel-dakse „ühtedest“ ja „nullidest“. Geneetilises koodis vastavad neile neli aminohapet A, C, G ja T. Inimese koodis on neid tähti kombineerituna enam kui kolm miljardit.

DNA jaguneb 23 kromosoomi-paari (vt joonis 2). 1.–22. paar kuulub niinimetatud autosomaalsesse DNA-sse (lühendatud atDNA). 23. paar koosneb naiste puhul kahest X-kromosoomist (XDNA), meeste puhul ühest X- ja ühest Y-kromosoomist (YDNA).

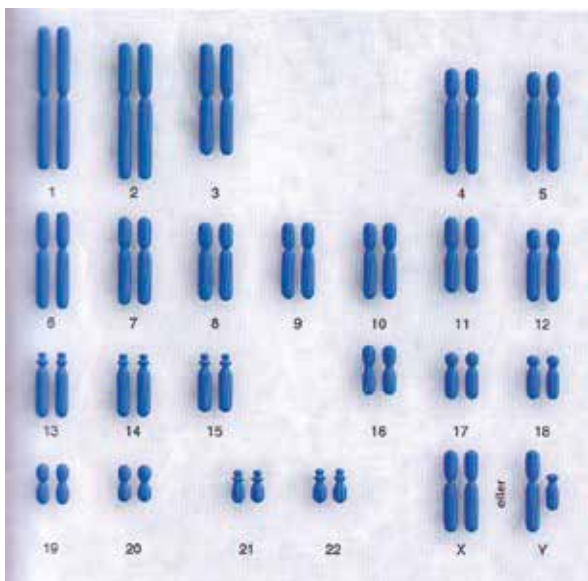
atDNA eksisteerib nii meestel kui naistel. Igas kromosoomi-paaris eksisteerib üks kummaltki vanemalt pärit kromosoom. Oma lastele pärandab isik kromosoomi, mis sisaldab omaenda kromosoomi-paari sisu juhuslikku segu. Kuna

iga vanem on enda DNA pärinud omakorda oma vanematelt, saab inimene igalt isa- ja emapoolselt vanavanemalt umbes neljandiku ja nii edasi (vt joonis 3). Minnes ajas 10 põlvkonda tagasi, peaks kõnealune isik olema puhtmate-maatilisel saanud oma DNA 1024 inimeselt, st igalt umbes promilli. Tegelikuses määrab jagunemise juhus.

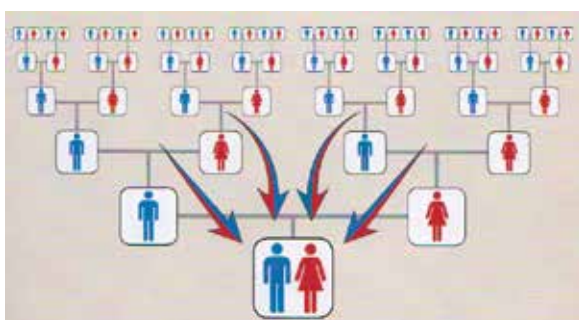
Määratlemaks kahe inimese omavahelist sugulust ja selle lähedust, uuritakse nende DNA kattuvust (match). Selle puhul arvestatakse nii DNA koguhulka kui pikimat üksikosa.

YDNA kandub põhimõtte-liselt muutumatult isalt pojale. Selle kasutatavus genealoogias tuleneb pärimise käigus tekkinud juhuslikest väikestest muudatus-test (mutatsioonidest). Näiteks võib poeg saada oma isaga täpselt samasuguse YDNA, teine poeg isa YDNA, mis sisaldab mutatsiooni. Mutatsioonid leiavad aset keskmiselt igal 130. aastal.

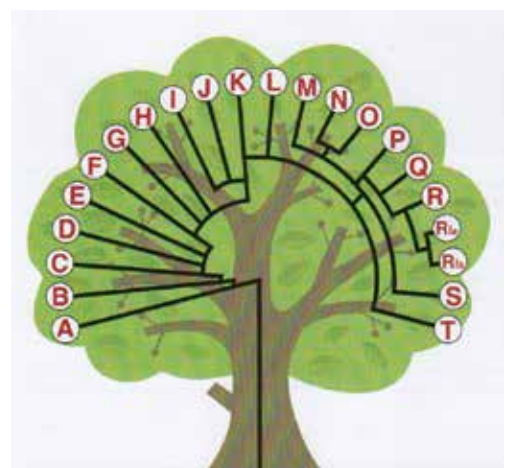
Mehe YDNA-s olevate mutatsioonide kombinatsiooni alusel paigutatakse ta niinimetatud haplogruppi, ülemaailmse YDNA-puu „oksale“. Joonisel 4 näeme haplogruppide tähistamist kõrgeimal tasandil ja nende hargnemise

Joonis 2. Inimese kromosoomid.

Joonis 3. atDNA pärimine.

Joonis 4. YDNA-puu haplogrupid.

protsessi haplogrupist A. See algab „geneetilise Aadamast“, mehest, kellest põlvnevad kõik tänapäeval elavad maailma mehed.

atDNA test

Enamik skandinaavlast on ennast testinud ettevõtte FamilyTreeDNA (FTDNA) juures. Nende atDNA-testi kutsutakse Family Finder'iks.

Selle abil on ennast testinud kokku umbes 70 eestirootsi päritolu inimest. Neist enam kui 20 on „täiseestirootslased“, mis võimaldab kasutada testi tulemusi rannarootslaste päritolu selgitamiseks.

Sarnasuste leidmiseks võrreldakse isiku geneetilist koodi kõigi teiste ettevõtte andmebaasis olevate testitud isikute koodiga. Tulemuseks on niinimetatud kattuvused, mis sisaldavad analüüsi tulemusel omavahel suguluses olevaid isikuid. Iga kattuvuse puhul näidatakse ära ühise DNA koguhulk ja pikim üksikosa.

Family Finderi test sisaldab koos teenusega myOrigins ka isiku geneetilise päritolu analüüsi. Selgitatakse välja, kui suur protsent isiku atDNA-st kattub võrdlusrahvastiku atDNA-ga.

Kattuvused

Aasta tagasi oma testi tulemusi kätte saades, ei osanud ma – arvestades, et atDNA lahjeneb iga põlvkonnaga poole võrra – aimata, et kattuvused sisaldavad enamamat, kui ainult minu kodukohast Noarootsist pärit inimesi. Sain 770 kattuvust (mille arv on aastaga tõusnud üle 1200). Mõningaid neist võisin tuvastada Noarootsi ja Vormsi juurtega rannarootslastena, kuid suur enamus – kelle ühise DNA väärtused olid madalad – oli minu jaoks täiesti tundmatu.

Rannarootslaste sisserände mudeli põhjal pidi minu sugulus

tundmatute kattuvustega olema tekkinud enne 1500. aastat. Kas nende jagunemine geograafiliste alade vahel annaks mingit olulist teavet? Jõudsin kattuvustega seotud andmeid uurides järeldusele, et umbes 30% olid „soomemaalased“ ja umbes 20% „rootslased“. Ülejäänud 50% olid enamasti anglosaksi päritolu.

Mul on olnud ligipääs hulga teiste Noarootsist ja Vormsist pärit täiseestirootslaste testitulemustele. Nende protsentuaalsed numbrid on samasugused.

Pean tõsiasi, et tänapäevastel eestirootslastel on rohkem Soome kui Rootsi kattuvusi, oluliseks infoks – nimelt selle kohta, et osa sisserändest toimus Soome kaudu. Üksnes 100% otse Rootsist toimunud sisserände puhul oleks taoline jagunemine välistatud.

Minu kattuvuste hulgas on suuresti kõik Noarootsist ja Vormsist pärit isikud, kes minule teadaolevalt on end testinud. Seal on ka neid, kelle juured pärinevad teistelt hilisematelt rannarootsi aladelt. Osa Vormsilt pärit inimestega on mul nii tugevalt kattuv ühine DNA, mis viitab tõelisele sugulusele. Sel juhul peab see olema tekkinud enne 1700. aastat.

Kattuvused väljastpoolt Rootsist ja Soomet pärit inimestega on huvipakkuvad sel määral, et sugulus peab olema tekkinud kaua aega tagasi, arvatavasti viikingiajal või veelgi varem.

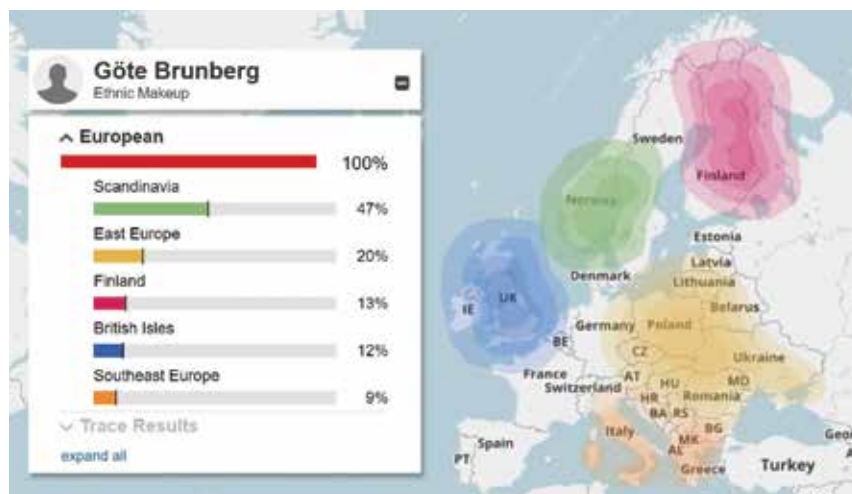
myOrigins

MyOrigins üritab vastata küsimusele: „milline on minu geneetiline päritolu?“. Üritatakse näha mustreid ja sarnasusi testitud isikute ja 24 võrdlusrahvastiku DNA vahel üle kogu maailma. Tulemused esitatakse protsentarvude kujul.

Euroopas on võrdlusaladeks Briti saared, Ida-Euroopa, Soome, Skandinaavia, Kagu-Euroopa, Ibeeria poolsaar ning Lääne- ja Kesk-Euroopa.

Minu testitulemused nähtuvad jooniselt 5. Silma torkab Ida-Euroopa ja Soome suur osa – kokku 33%, ning asjaolu, et Skandinaavia osakaal ei ületa 47%. Olen saanud ka umbes 15 teise täiseestirootslase testitulemused. Nende keskväärtused ühtivad minu omadega: Ida-Euroopa 24%, Soome 16% ja Skandinaavia 46%.

Võrreldavate andmete saamiseks riigirootslaste kohta võtsin ühendust hulga oma Rootsist pärit inimestega, kelle kohta on nende

Joonis 5. Minu etniline päritolu myOriginsi põhjal.

avaldatud sugupuude põhjal teada, et tegemist on „täisrootslastega“. Need on teatanud Skandinaavia väärtustest, mille protsent on üle 80.

Niisiis kalduvad meie testitud eestirootslaste väärtused tänapäeva riigirootslaste omast tugevalt kõrvale. Ka see näitab, et sisseränne ei toimunud 100-protsendiliselt otse Rootsist.

YDNA test

YDNA testimiseks on kaks võimalust: niinimetatud STR-testid (FTDNA Y-37, Y-67 ja Y-111) ning Y-kromosoomi täielik analüüs (FTDNA Big Y jms). STR-testide eesmärk on – sarnaselt atDNA Family Finderiga – selgitada välja sugulus meesliini kaudu, FTDNA esitab aga testi tulemuste põhjal isiku tõenäolise YDNA-haplogrupi.

Joonisel 6 on toodud Euroopasse toimunud sisserännete üldine haplogrupp. Rootsi meeste tavalisimad haplogrupid on I1 (37 %),

R1b (21,5 %) ja R1a (16 %). Soome meeste puhul on tavalisimad M (61,5 %) ja I1 (28 %).

Mina ise kuulun haplogruppi R-M269 (R1b alamgruppi). Minule teadaolevalt on lasknud YDNA testi teha veel 15 eestirootsi juurtega meest. Haplogruppide jaotus on järgmine:

Haplogrupp	Nuckö	Ormsö
R1B	8	0
I1	2	2
N	2	1
J	0	1
Summa	12	4

Statistiline alusmaterjal on rannarootslaste päritolu kohta järelduse tegemiseks loomulikult liiga habras, kuid huvitav on siiski see, et kolm testitud inimest kuuluvad haplogruppi N. Sellesse gruppi kuulub üksnes 7% Rootsi,

kuid 34% Eesti ja 61,5% Soome meestest. Ühe Noarrootsist pärit isiku esivanem rändas 18. sajandi alguses sisse Hiiumaalt. Ülejäänud kaks testisid end Big Y-ga, seega on haplogrupp tõestatud. Nii on tõenäoline, et nende esivanemateks ei ole mitte rootslased, vaid soomlased või eestlased. Sel juhul peavad nad olema sattunud rannarootslaste hulka enne 1700. aastat, arvatavasti juba sisserände ajal.

Kokkuvõte

Praeguste eestirootslaste DNA analüüside tulemused näitavad, et osa – kui palju täpselt, seda on võimatu määratleda – Eestisse asunud rootslastest pärines Soomest. Igal juhul on välistatud nende saabumine ainult Rootsist. Täna seisuga ei ole nende analüüsimetoditega kaugemale võimalik minna.

Joonised 2–4 ja 6 pärinevad Peter Sjölundini raamatust "Släktforska med DNA" (Suguvõsauurimine DNA abil).

DNA-testerna beställs från FamilyTreeDNA,

familytreedna.com.

Testet av atDNA heter Family Finder. För test av Y-DNA (endast för män) rekommenderas den billigaste versionen, Y-37.

Observera att det ibland är rabatt på de ordinarie priserna.

DNA-testid tellitakse FamilyTreeDNA-st,

familytreedna.com.

atDNA testi nimi on Family Finder. Y-DNA testi tegemisel (ainult meestele) soovitatakse kasutada odavaimat versiooni Y-37.

NB! Mõnikord rakendatakse tavahindade suhtes allahindlust.

Joonis 6. Euroopasse sisserännanute YDNA-haplogrupid

Grishusen på Runö

Kaarel Lauk

Redan i äldre tid brukade runö-svenskarna bygga särskilda hus åt sina grisar. Antagligen rymdes de inte i de lador som redan fanns, men det faktum att man hela tiden höll grisarna på svältkost kan också ha spelat in; man vågade inte låta dem bo tillsammans med de andra tamdjuren. Som framgår längre ned lät man även grisar gå lösa, och de fick leta föda till stor del på egen hand. På Estlands museers webbplats muis.ee kan man hitta även andra platser, där man byggde särskilda hus åt grisarna, men bruket var förmodligen inte allmänt spritt.

Grishusen på Runö var ordentliga för att vara byggda för grisar. De hade två eller tre dörrar och en människa måste också kunna få plats i dem. Ferdinand Leinbock (etnograf och sedermera direktör på Estniska folk museet, efter namnbyte F. Linnus) skriver i sin reseberättelse från Runö 1924: ”Svinstiorna är fristående byggnader av grovt timmer och med två rum, där vart och ett har egen dörr. Även gården framför stian är ofta tudelad. Sommartid är det bara dräktiga suggor som hålls inne, men framemot hösten även slaktdjur.” På Estniska folk museet finns det en ritning över ett grishus på Bergs gård på Runö. Den har ritats av studenter vid Konstnstitutet under ledning av Leila Pärtelpoeg. Enligt denna ritning hade detta grishus tre rum, och de åtskilda rummen var förmodligen avsedda för parningsdjur och kulingar.

Hollingers svinhus.

Om grishållningen skriver Leinbock följande: ”På Runö håller man sig med väldigt många grisar, 10-20 stycken per familj, men de får också mycket dåligt med mat. Hela sommaren får de klara sig helt själva och bo i skogen, och blir då ibland helt förvildade, så att man på hösten måste fånga in dem och driva hem dem med våld. Ibland kan en sugga föda kulingar i skogen. Runögrisen har ett mycket förvildat utseende; den är svart, avlång och mager, har avlångt tryne, långa uppåtstående borst och är segvuxen. Hos hr Brakmann såg jag en tvåårig gris av runöras, och bredvid den en halvårskuling från Ösel. De var alldeles lika stora, fast de hade utfodrats på samma sätt.

På senare år lär man ha köpt och fört in bättre sorters grisar till ön. Merparten är dock fortfarande av den inhemska rasen, som runöborna föredrar särskilt för dess långa borst. Dessa används för att göra hårborstar av och för att vässa nålar med vid all slags skinnsömnad. Grisarna slaktas när de är 3-4 år gamla. De ger mycket lite späck.”

(Enligt Leinbock var Arseni Brakmann ”kommendant och fyrvaktare på Runö, och dessutom polis, skogvaktare, tull- och gränspolis mm. Est, familjefar, c:a 30 år gammal, f d marinofficer. Bor på Runö sedan 1921, där han har gjort sig väl hemmastadd och står på god fot med runöborna. Av honom fick man veta vad som försiggick i samhället, såsom fester och måltider.” Brakmann arbetade på Runö i statlig tjänst till den 20 juni 1928, när han entledigades från sin tjänst efter vidlyftigt alkoholintag och uppvisande av ett för en polisman olämpligt beteende”).

Eftersom också min familj för länge sedan beslöt sig för att börja hålla grisar för eget bruk på Bulders gård på Runö, uppstod det för ett par år sedan behov av att bygga ett nytt grishus av runöttyp. Sagt och gjort, timmer hämtades från skogen och barkades, tillstånd erhöles från fornvårdsmyndigheten, och så var arbetet i gång. Till min hjälp hade jag Priit, tillsynsman i Runö hamn. Takspån köpte jag från fastlandet. Uppförandet gick fort; med stomme och tak tog det

en till en och en halv månad. Men numer får vi åter prata om grishuset i dåtid. Svinpesten har gjort sitt och det är inte tillåtet att hålla grisar utomhus. Till det enda huset på Runö (och sannolikt i hela Estland) som byggts åt grisar kommer sommartid därför numera bara turister – tvåbenta grisar. För barnen på Runö är deras egen grisfamilj dock ett trevligt barndomsminne.

Om djurhållningen och köttet skriver Leinbock vidare: ”Slakten sker vanligtvis i oktober, särskilt runt mickelsmäss. Slakten utförs vid nymåne, för då lär köttet inte krympa vid tillagning. Var man slaktar naturligtvis sina djur själv. Gris och får slaktas med kniv, medan kor slaktas med yxa, varvid man slår håll i nacken på dem, mellan hornen och öronen. Under slaktdagen kokas på en del av de färska inälvorna vanligtvis en soppa, vartill man även tillsätter ättika, i alla fall i vissa familjer.

Till mat blir även tamdjurens inälvor, huvuden och fötter. Oftast kokas de i färskt tillstånd till soppa, och en del saltas in tillsammans med annat kött. Levern äts alltid färsk. Magen görs först ren genom skrapning med kniv. Sedan kokas den hel och läggs till sist i soppa, skuren i bitar. En del av tarmarna används vid korvtillverkning, men en del äts också upp. Till korv används fjälster från gris och ko, men inte från får.

Vid slakten tas blodet från alla djur utom fågel till vara. Blodet får rinna ut ur slaktdjuret och blandas sedan med salt i ett kärl. När blodet svalnat får det stå till sig, och sedan används det mest till korv. Blodpudding gör man inte.

Under sjöresor läggs vid potatiskokning bitar av kött och fisk på oskalad potatis, antingen efter att man har hållt av vattnet eller rentav innan. Eftersom var man tjänar sitt

eget bröd, ansvarar han i dessa fall för sin egen portion själv. På Runös postbåt såg jag till och med att flickorna ristade in sina bomärken i köttstyckena, för att pojkarna som var bra på att spela spratt inte skulle kunna ta dem.

Sylta varken lagar eller äter man alls på Runö. Kött äter man i de mer välbärgade familjerna året om, naturligtvis mer på vintern, eftersom man sommartid lägger mer vikt vid fiske.

Man röker även kött under farstutaket, på samma sätt som fisk.

På Runö äter man över huvud taget mycket ordentligt, mycket större mängder mat än man ser på fastlandet. Härtill äter man alla slags konserverade varor, både saltade och rökta. Man tar sig gärna en sup till maten, men till vardags kan man dock sällan unna sig det, vare sig under talkon eller på resa in till staden.”

Det nybyggda grishuset. Foto: Kaarel Lauk

I grishagen.

Kom ihåg!

Anmäl ny adress till Jana Stahl om du har flyttat. Vi behöver din nya adress så att tidningen kommer till dig och att rätt adress finns på minoritetslistan!

jana@eestirootslane.ee, eller telefon +372 64 419 21

NB!

Kui oled kolinud, ära unusta teatamast oma uut aadressi! Seda on tarvis ajakirja Sinuni jõudmiseks ja rahvusnimekirja kantava aadressi ajakohastamiseks.

jana@eestirootslane.ee, või tel. +372 64 419 21

Seamajad Ruhnu saarel

Kaarel Lauk

Juba vanal ajal oli ruhnurootslastel tavaks, et sigadele ehitati saarel omaette majad. Arvatavasti ei olnud olemasolevates lautades piisavalt ruumi; samuti võis oluline olla tõsiasi, et sigu peeti alalises alatoitluses, mistõttu neid teiste koduloomade-lindudega ei juletud kokku elama panna. Samuti nagu allpool selgub, hoiti sigu vabapidamisel ja endale süüa pidid need valdavalt ise otsima. Eesti muuseumide muis.ee veebikeskkonnast võib leida teisigi kohti, kus sigadele omaette elamine ehitati, üldlevinud see aga arvatavasti polnud.

Ruhnu seamajad olid sigade kohta uhked ehitised, kahe või kolme uksega, sinna pidi ka inimene sisse mahtuma. Ferdinand Leinbock (etnograaf ja hilisem Eesti Rahva Muuseumi direktor, peale nimevahetust F. Linnus) kirjutab oma 1924. aasta reisiaruandes Ruhnule: „Sealaudad on omaette ehitused, jämedatest palkidest, kaheks osakonnaks jagatud, kummagil oma uks. Ka lauda ees olev aed on tihti kaheks jagatud. Suvel hoitakse laudas ainult poegivaid emmeseid ja sügisepoole ka tapmiseks määratud loomi.“ ERMis on tallel Ruhnu saare Bergsi talu seamaja joonised, üles joonistatud Kunstiinstituudi üliõpilaste poolt Leila Pärtelvoja juhendamisel. Selle joonise järgi oli too seamaja kolme ruumiga, eraldi ruumid olid arvatavasti suguloomade ja pörsaste jaoks.

Sigade pidamise kohta kirjutab Leinbock järgmist: „Sigu peetakse

Uudishimulik siga.

Ruhnus väga palju, 10-20 tk. pere kohta, toidetakse selle eest aga väga viletsasti. Suvi läbi on nad täiesti oma pead, elavad metsas ja muutuvad vahel päris metsikuks, nii et neid sügisel püüdma ja väevõimuga kodu tooma peab. Mõnikord juhtuvat, et emmis metsas pojadgi toob. Ruhnu siga on väga metsiku välimusega: must, pikk ja kõhn, pika ninaga, pikkade püstiseisvate harjastega ja väga visa kasvuga. Nägin hra Brakmani juures ühte kahe aastast Ruhnu tõugu siga ja selle kõrval 1/2 aasta vanust Saaremaalt toodud pörsast. Mõlemad olid päris ühesuurused, kuigi neid ühtlaselt oli toidetud. Viimastel aastatel olla ostetud ja saarele toodud ka paremaid sorte. Enamus on siiski veel kohalikku tõugu, mida ruhnulased eelistavad eriti tema pika harjase tõttu. Viimast tarvitatakse peaharjade tegemisel, kui ka igasugu nahaõblemise tööde juures niiditeritamiseks. Tapetakse sigu 3-4 aastastena. Pekki saab neist väga vähe.“

(Arseni Brakmann oli Leinbocki järgi „Ruhnu komandant ja tuletorni ülem, peale selle veel politseinik, metsavaht, tolli- ja

piiripolitsei ametnik j.n.e. Eestlane, perekonnamees, u. 30 a. vana, end. meriväe ohvitser. Elab Ruhnus 1921 a. alates, kus hästi kodunenud ja ruhnulastega heas vahekorras. Temalt teateid ühiskondliku korra, pidude, söökide jm kohta.“ Brakmann töötas Ruhnus riigi teenistuses kuni 20. juunini 1928. aastal, mil ta ametist „liigse alkoholi tarvitamise ja politseiametnikule kõlbmata ülevallpidamise“ pärast teenistusest tagandati.)

Kuna aastaid tagasi otsustasime perega Ruhnu saarel Buldersi talus samuti enda tarbeks sigu pidama hakata, tõusis paar aastat tagasi päevakorda ka oma, uue Ruhnu seamaja ehitus. Mõeldud-tehtud: metsast palgid tehtud ja kooritud, muinsuskaitsest luba käes ja läks tööks. Abis Ruhnu sadama ülevaataja Priit. Katusealaustu ostsin mandrilt. Ehitus läks ruttu, koos vundamendiga ja katusega kuu-poolteist. Ainult et täna võime seamajast rääkida jällegi mineviku vormis. Seakatk tegi oma töö ja sigade väljaspidamine keelatud. Sestap elutsevad Ruhnu (ja tõenäoliselt Eesti) ainukeses sigadele ehitatud majas suviti nüüd turistid,

kahejalgsed sead. Ruhnu lastele on aga oma põrssapere toredaks lapsepõlvemälestuseks.

Loomapidamisest ja -toitudest kirjutab Leinbock veel järgmist: „Loomatapp on harilikult oktoobris, eriti Mihklipäeva paigu. Tapmist toimetatakse noore kuu aegu, siis ei keevat liha kokku. Tapab muidugi igamees ise. Siga ja lammas tapetakse noaga, lehmad aga kirvega, lüües kukla taha augu kohta, sarvede ja kõrvade vahele. Tapmise päeval keedetakse harilikult värsketest sisikonna osadest supp, millesse lisatakse ka äädikat, vähemalt mõnes peres.

Söögiks tarvitatakse ka koduloomade sisikondi ehk päidikuid. Enamasti keedetakse neid värskelt supiks, osalt soolatavat ka muu lihaga koos. Maks söödavat alati

värskelt. Mao puhastamine sünnib esmalt noaga kraapides. Siis keedetakse teda tervena ja lõpuks supi sees tükkideks lõigatuna. Osa soolikaid tarvitatakse vorstide tegemiseks, osa süüakse muidu. Vorsti tegemiseks tarvitatakse sea ja ka lehma soolikaid, lamba omi mitte.

Verd võetakse tapmisel kõiki-dest loomadest, lindude juures vist mitte. Veri lastakse tapetavast välja joosta ja segatakse nõu sees soola hulka. Jahtunult pannakse ta siis seisma ja tarvitatakse enamasti vorstideks. Verikäkki ei tehta.

Meresõidul pannakse koorega kartulid keetes liha ja kala tükid kartulite peale, kas pärast vee ärakurnamist või koguni enne seda. Et iga mees omal leival on, siis hoolitseb ta sarnase korral oma portsjoni eest ise. Ruhnu postilaeval nägin

koguni, et tüdrukud oma lihatük- kidele õuemärgid kamara sisse löi- kasid, et poisid, kes vigurite peale meistrid, neid ülevõtta ei saaks.

Sülti ei valmistata ega sööda Ruhnus hoopis. Liha tarvitatakse jõukamates peredes aasta ringi, talvel muidugi rohkem, kuna suvel kalale enam rõhku pannakse.

Liha suitsutamist toimetatakse samuti forstu katuse all, nagu ka- lade kohta mainitud.

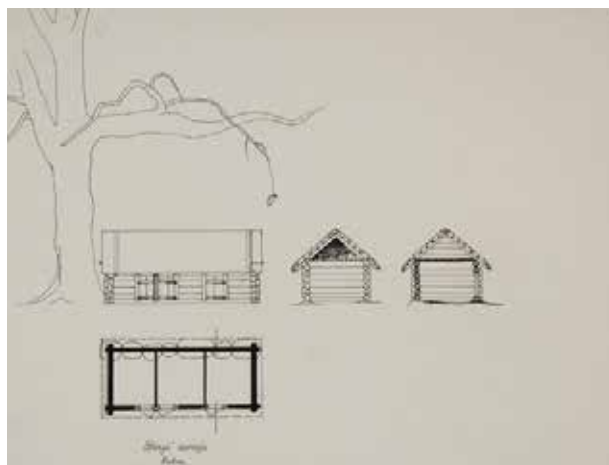
Ruhnus süüakse üldiselt õige tublisti, hästi suuremad kvantumid toitu, kus seda mandril näeb. Selle juures eelistatakse igasuguseid konserveeritud aineid: soolatuid, suitsetatud. Söögi alusena võet- takse heal meelel viina, ometi võidakse seda omale tööpäevadel harva lubada, olgu siis talgutel või linnasõidul.“

*Vänskapliga grisar.
Sõbralikud sead.*

*Stommen till det nya gris-
huset är uppe.
Uue seamaja karkass on
valmis.*

*Ritningen till det nya
grishuset.
Uue seamaja joonised.*

Foto: Kaarel Lauk.

Padis kloster och Rågöarna

Arnold Lindgren

Artikelförfattaren, Arnold Lindgren, guidar en grupp på Rågöarna.

Foto: Gunvor Strömbom

Efter de danska erövringarna på 1200-talet i norra Estland stadfäste danska kungarna en klosterbesittning i Padis, dit de också räknade in Stora Rågö. Därefter kom munkarna från Dünamunde och började bygga själva klostret vid 1300-talets början. Goda kontakter med de svenska hövitsmännen på andra sidan Finska viken ledde till, att klostret fick avsevärda besittningar också i finländska Nyland år 1335. Sedan ägde esternas uppror rum år 1343 mot de främmande inkräktare som kommit och gjort sig till herrar över landet. Det var ett blodigt uppror som även drabbade Padis kloster. 28 munkar sägs ha slagits ihjäl, somliga lyckades fly. Klostret brändes ned. Med tyska ordensriddares hjälp slogs upproret ned ganska snart. Hämnaden på de upproriska blev skoningslös. Krönikorna talar om, att stora områden i landskapet Harrien var helt ödelagda. När upproret väl var krossat, återvände munkarna till Padis och började bygga upp klostret på nytt. Den ödelagda bygden runt omkring behövde åter befolkas. Eftersom klostrets innehav i finländska Nyland beboddes av svenska kolonistörer som klostret hade god hand med, kunde ny befolkning tas över därifrån. Till Stora Rågö kom fem svenskar som år 1345 köpte bruks- och arvsrätten till ön för 34 marker silver. I det historiskt välkända köpbrevet finns en passus som säger, ”vi och våra ester förbehåller oss rätten till fiske och fädrift som vi så länge innehaft och fortsättningsvis ämnar behålla”. Detta kan knappast tolkas på annat sätt, än att ön varit en utmark som

klostret och dess estniska landbor utnyttjat säsongsmässigt och att ön inte haft fast befolkning. Man kan förstås inte utesluta, att det även tidigare mera sporadiskt kan ha funnits svenska fästen vid den här kusten eller på öarna. Kanske då, när vikingatågen drog österut förbi här mot Holmgård och Miklagård. Detta har i så fall varit av mera tillfällig karaktär. Men den svenska bosättning som fanns på Rågöarna och i kustbyarna runt ikring och varade oavbrutet i många generationer fram till 1900-talet och till andra världskriget, den hade sitt upphov i händelserna på 1300-talet.

Vi känner till köpet av Stora Rågö och att ön hörde till Padis kloster. Men Lilla Rågö hörde inte till klostret. Ön hörde till den skattevacka öster om Rågerviken, där en arvinge till de danska vasallerna, Heino Wredenbeck, sålde jordinnehav i Laides by till tre svenskar samtidigt som klostret sålde Stora Rågö. Orsaken till försäljningen och svenskarnas köp på Stora Rågö och i Laides by sammanfaller. Men sammanfaller också köparnas svenska ursprung

och tiden för svensk bosättning på Lilla Rågö? Det förefaller inte riktigt så.

En sak som tyder på, att det inte var så, är skillnader i rågö-målet som talades på Rågöarna på Stora respektive Lilla Rågö. Detta märkte redan A. W. Hupel som i sin topografiska översikt från år 1782 konstaterar, att Stora Rågö befolkas av svenska bönder som sinsemellan talar danska och på Lilla Rågö talar man en fördärvad svenska. Denna märkliga tolkning må stå för Hupel. Men om man jämför målen på de två öarna och svenskan i fastlandsbyarna intill och de andra estlandssvenska dialekterna överhuvudtaget, finner man mera av gemensamma drag mellan dessa och språket på Lilla Rågö än på Stora Rågö. Svenskan på Stora Rågö urskilde sig, särskilt med sina många g-inskott. Man sade gogger, trogger, skoggvin, sjoggvin, äggjena, där de andra målen hade goan, troer, skoen, sjoen, äiana, med Lilla Rågö språk som exempel. Enligt språkforskarna återfinns inte egenheten i Stora Rågös mål i något annat nordiskt språk förutom i fä-

röiskan. En märklig omständighet, då sambandet mellan rågöbor och färöingar är en gåta. Åtminstone än så länge.

Ofta skilde det också på vokalljud. Det som på ena ön uttalades med e- eller i-ljud, uttalades på den andra med ä eller a ljud. Att denna, inte särskilt stora, men dock skillnad, fanns permanentad i språket, kan inte betyda annat än, att de svenska bosättarnas härkomst och ankomst till öarna skiljer sig från varandra. Lilla Rågös verkar mera höra ihop med den svenska inflyttningen till de ödelagda fastlandsbyarna. Svenskan på Rågöarna och på fastlandssidan, om man bortser från Stora Rågös egenart, skilde sig dock inte så mycket, inte mera än, att man kunde göra sig lustig över varandras sätt att tala. En mera märkbar skillnad kunde ibland vara omvänd ordföljd i Korkis och Vippalsvenskan. T.ex. sade man ”ve ska heim ga” om att vi ska gå hem, eller ”I Vippal har båra gutt härrskap vare” om att i Vippal har det bara varit gott herrskap, underförstått bara bra och goda godsherrar.

Samhörigheten mellan rågöfolket och svenskarna på fastlandssidan grundade sig mycket på de många släktband som uppstod genom giftermål mellan orterna. Vi har uppgifter från mitten och senare hälften av 1700 talet om 25 rågökvinnor utgifna och utflyttade till Vippal samt 3 till Korkis, men dock inga män. Under samma tid gifte sig 7 kvinnor från Vippal och 3 kvinnor och 1 man från Korkis till Rågöarna. Samma frekvens av utbyte kunde också ha förekommit under tidigare år, men tyvärr saknas det uppgift om detta, då äldre kyrkböcker brann upp vid bränder som härjade både Kors och Mat-

tias prästgårdar under 1700-talet. I äldre tider har också giftermål mellan Laides och Rågöarna förekommit. Sedan kom en plötslig nedgång under 1800-talet med giftermålen mellan öfolket och fastlandet. Under hela 1800-talet har bara 1 kvinna från Rågöarna gift sig till Növa och 1 till Korkis och ytterligare 1 till Padis, men ingen till Vippal. Ingiftet till öarna under samma århundrade är 3 kvinnor och en man från Vippal, en man från Növa samt från Padis med Korkis 3 kvinnor och 2 män. Kanske kan skälet till detta sökas i, att svenskarna på fastlandet förlorade

Lilla Rågö, ”Storby Börs”
Foto från SOV:s arkiv

sina svenska rättigheter de tidigare hade gentemot godset, medan svenskarna på Rågöarna fortsatte att hävda och slå vakt om sina. Från sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet och framåt tog ingiftet till Rågöarna fart igen och då kom de många inflyttarna främst från Rickul och Nucköområdet.

Efter klostrets avskaffande och en tid som svenska kronobönder tillföll Rågöarna slakten von Ramm. Först Stora Rågö som förväning 1622 och sedan Lilla Rågö genom köp 1628. Striden mellan godsägaren och rågöborna kom att bli en hård kamp och pågick under flera århundraden. Tid efter annan skaffade sig Stora Rågös bönder

intyg på sin rätt som fria svenska bönder, först från den svenska kungamakten i Stockholm och sedan från tsarrikets Justitiekollegium. Men från godsägarväldets sista period, räknat från 1800-talets mitt, finns det berättelser om ett annat sorts umgänge som idkades mellan rågöborna och herrskapsfolket på Padis, nästan familjärt. En gång om året på eftersommaren kom godsägaren till öarna och hämtade sin uppörd. Och uppördsdagen ska ha varit en festdag, då rågöborna festade, åt, drack och dansade hej vilt tillsammans med herrskapsfolket som kommit över till öarna.

Rågöborna hade för vana att tilltala herrskapet med du, även godsägaren. En gång, när rågöbon träffade godsägaren vid herrgården i Padis, hade han sagt till denne: ”När du sedan kommer över till öarna, glöm då inte att ta din gumma med dig. Då dansar du med min gumma och jag dansar med din gumma.”

Så kunde också umgänget te sig mellan bönder och herrskapsfolk ur rågöperspektiv.

Stora Rågö kyrka idag.
Foto: Ingegerd Lindström

Padise klooster ja Pakri saared

Arnold Lindgren

Pärast Taani vallutust 13. sajandil Põhja-Eestis kinnitas Taani kuningas Padise kloostri valdused, mille hulka loeti ka Suur-Pakri. Seejärel saabusid Dünamündelt mungad ja hakkasid 14. sajandi alguses ehitama kloostrit ennast. Tänu headele suhetele teisel pool Soome lahte valitsevate Rootsi asehalduritega omandas klooster 1335. aastal Uusimaal märkimisväärseid maavaldusi. Seejärel leidis 1343. aastal aset eestlaste ülestõus maad valitsema hakanud võõraste anastajate vastu. Verine ülestõus puudutas ka Padise kloostrit. Maha olevat löödud 28 munku, mõnel õnnestus põgeneda. Klooster põletati maha. Saksa ordurüütlite abil ülestõus peagi summutati. Kätemaks oli halastamatu. Kroonikud kõnelevad, et suured Harjumaa alad olid täiesti laastatud. Pärast ülestõusu mahasurumist naasid mungad Padisele ja asusid kloostrit taas üles ehitama. Ümbruskaudsed tühjaks jäänud alad tuli uuesti asustada. Kuna kloostri valdustes Uusimaal elas rootsi koloniste, kellega klooster oskas hästi ümber käia, võidi uued elanikud tuua sealt. Suur-Pakrile tuli viis rootslast, kes ostsid 1345. aastal 34 hõbemarga eest saare kasutus- ja pärimisõiguse. Ajalooliselt üldtuntud ostulepingus on lõik, milles öeldakse, et "meile ja meie eestlastele jääb õigus kalapüügile ja karjakasvatusele, mis on meil olnud ammudest aegadest ja mida me kavatseme

ka edaspidi hoida". Seda saab tõlgendada ainult nii, et saar oli tagamaa, mida klooster ja selle eestlastest renditalupojad kasutasid hooajaliselt ja et püsiv elanikkond saarel puudus. Loomulikult ei saa välistada, et sporaadilisemalt võis sel rannal või saartel rootslaste tugipunkte eksisteerida ka varem. Võib-olla siis, kui siit möödusid itta, Novgorodi ja Konstantinoopoli poole suunduvad viikingite retked. Sel juhul oli asustus juhuslikumat laadi. Kuid Pakri saarte ja ümbruskaudsete külade rootsi asustus, mis eksisteeris katkematult arvukaid põlvkondi kuni 20. sajandi ja II Maailmasõjani, sai oma alguse 14. sajandi sündmustest.

Väike-Pakri kaunis loodus.

Teame, et Suur-Pakri osteti ja et saar kuulus Padise kloostri. Väike-Pakri jäi aga kloostri valdustest välja. Saar kuulus Pakri lahestidas asuvasse vakusesse, kus Taani vasallide pärija Heino Wredenbeck müüs samal ajal, kui klooster Suur-Pakri maha müüs, Laokülas oleva maavalduse kolmele rootslasele.

Suur-Pakril ja Laokülas toimunud müügitehingute ja ostude põhjus ühtib. Kuid kas ühtib ka ostjate rootsi päritolu ja rootsi asustuse tekkimise algus Väike-Pakril? Tundub, et mitte.

Üheks asjaoluks, mis sellele viitab, on erinevus Suur- ja Väike-Pakril kõneldud murde vahel. Seda märkas juba A. W. Hupel, kes nendib oma 1782. a topograafilises ülevaates, et Suur-Pakril elavad rootsi talupojad, kes kõnelevad omavahel taani keelt ja et Väike-Pakril räägitakse rikutud rootsi keelt. Jäägu see tähelepanuväärne tõlgendus Hupeli hinge. Kuid võrreldes kahel saarel ning nende läheduses mandril asuvates külates

kõneldud murdeid ja teisi rannarootsi murdeid laiemalt, näeme ühisjooni rohkem nende ja Väike-Pakri, kui Suur-Pakri murde vahel. Suur-Pakri rootsi murre eristus teistest eriti oma arvukate g-vahehäälikutega, mis lihtsustasid häälendamist. Seal, kus teistes murretes,

nagu näiteks Väike-Pakril öeldi *goan, troer, skoen, sjoen, äiana*, kasutati vorme *goggver, troggver, skoggvin, sjoggvin, äggjena*. Keeleteadlaste sõnul esineb Suur-Pakri murde eripära veel üksnes fääri keeles. Tähelepanuväärne asjaolu, kuna pakrilaste ja fäärlaste vaheline side on ebaselge. Vähe-
malt senini.

Tihti eristusid ka vokaalid. Mida ühel saarel hääldati e- või i-häälikuga, hääldati teisel saarel ä- või a-na. Selle, mitte eriti suure, kuid siiski erinevuse põlistumine keeles saab tähendada vaid seda, et rootsi asunikud pärinesid ja saabusid saartele eri kohtadest ja eri ajal. Väike-Pakri tundub rohkem olevat seotud rootslaste sisserändega tühjaks jäänud mandriküladesse. Kui Suur-Pakri eripära välja jätta, ei erinenud Pakri saartel ja mandril kõneldud rootsi keel siiski kuigi palju, ja üksteise kõnemaneeeri üle heideti rohkem nalja. Suurem erinevus võiks vast olla Kurkse ja Vihterpalu rootsi murde vastupidine sõnajärg. Näiteks öeldi kojuminemise kohta "ve ska heim ga" (riigirootsi keeles "vi ska gå hem"), või selle kohta, et Vihterpalus olid vaid head mõisnikud: "I Vippal har bára gutt härrskap vare".

Pakrilaste ja mandri rootslaste vaheline ühtekuuluvus tugines paljus abieliu kaudu tekkinud sugulussidemetel. 18. sajandi keskpaigast ja II poolest on andmeid 25 Vihterpalu ja kolmest Kurksesse abiellunud Pakri naisest, kuid mitte ühestki mehest. Samal ajal abiellusid Pakri saartele seitse Vihterpalu naist ning kolm Kurkse naist ja üks Kurkse

mees. Samasugune abiellumiste sagedus võis esineda ka varasematel aastatel. Kahjuks puuduvad selle kohta andmed, kuna vanemad kirikuraamatud hävisid 18. sajandil nii Harju-Risti kui Harju-Madise pastoraate laastanud tulekahjudes. Vanematel aegadel esines abielusid ka Laoküla ja Pakri saarte vahel. 19. sajandil hakkas saare ja mandri elanike vaheliste abielude arv kiiresti langema. Kogu 19. sajandil abiellus Pakri saartelt vaid üks naine Nõvale ja üks Kurksesse ning veel üks Padisele, kuid Vihterpalu mitte ükski. Samal sajandil abiellusid saartele kolm naist ja üks mees Vihterpalust, üks mees Nõvalt ning kolm naist ja kaks meest Padiselt ja Kurksest. Põhjust võib arvatavasti otsida sellest, et mandri rootslased kaotasid oma varem mõisa suhtes eksisteerinud õigused, samas kui Pakri rootslased kaitsesid neid edasi. Pärast 19.–20. sajandi vahetust elavnes abiellumine Pakri saartele taas ja nüüd tulid paljud sisserändajad peamiselt Riguldi ja Noarootsi piirkonnast.

Pärast kloostri likvideerimist ja mõnda aega kestnud perioodi rootsi kroonutalupoegadena läksid Pakri saared 1622. aastal läänistusena saadud Suur- ja 1628. aastal ostu

teel omandatud Väike-Pakri Ramme aadlisuguvõsa kätte. Mõisniku ja pakrilaste vahelisest tülist tekkis äge võitlus, mis kestis sajandeid. Aeg-ajalt hankisid Suur-Pakri talupojad endi kui vabade rootsi talupoegade õigustele kinnitust, kõigepealt Stockholmist Rootsi kuningalt, seejärel tsaaririigi Justiitskolleegiumilt. Kuid aadlivõimu viimasest perioodist (alates 19. saj. keskpaigast) on teateid teistsugusest, peaaegu familiaarsest läbikäimisest pakrilaste ja Padise mõisnike vahel. Kord aastas, hilissuvel tuli mõisnik saartele makse koguma. Ja maksude kogumise päev olevat olnud pidupäev, mil pakrilased pidutsesid, söid, jõid ja tantsisid sundimatult koos saartele tulnud mõisnikega.

Pakrilastel oli kombeks härrasahvast, ka mõisnikku sinatada. Ükskord, kui pakrilane kohtas mõisnikku Padise mõisa juures, oli ta talle öelnud: "Kui saartele tuled, ära unusta naisukest kaasa võtta. Siis tantsid sa minu naise ja mina sinu naisega."

Nii võis pakrilaste vaatenurgast välja näha ka talupoegade ja mõisnike vaheline suhtlemine.

Suur-Pakri. Uue koolimaja ehitamine 1931. SOV arhiiv.

Pakri noored rahvariietes. SOV arhiiv.

Minnen från i somras

Toivo Tomingas

Våra somrar är alltid korta. Alla helger blir redan tidigt fullbokade av större och mindre aktiviteter och det är mycket man väntar och hoppas på som till slut inte blir av. Det är en sak man efterhand vänjer sig vid, och man måste helt enkelt välja.

Livet kan nog inte se ut på något annat sätt för ledare i fristående organisationer. Man vill göra och hinna med mycket, men i slutändan är det bra om ens hälften av planerna går att förverkliga.

Jag ska naturligtvis berätta om Vormsi Veri igen. Föreningens sjätte verksamhetsår var i mångt och mycket likt de tidigare, men nya nyanser tillkom. (Jag hoppas, att våra sångarvänner från Törva inte tar illa upp för att jag kallar dem nyanser!)

Törva Mansensemble korsade min väg en gång redan sommaren 2016, när dessa sångare tog kontakt och bad mig arrangera en ormsöresa. Så blev det, och när vi tog avsked höll vi redan på att smida nya planer. Då blev det jag som tog initiativet, och de duktiga sångarna från Mulgimaa kom också tillbaka till Läänemaa för att delta med munter sång vid vår svenskdag, som denna gång ägde rum i Padis.

Ensemblens konsertturné började redan 14 juli, när nära femtio personer kom till Lyckholms herrgård för att lyssna till herrarnas sång. Efter konserten följde en ordentlig middag, och herrgårdens föreståndare Anu Kari berättade för sångarna var de befann sig och hur allting där sköts.

Mot slutet av konserten gav jag sångarna varsin slips som tack. Slipsarna har formgivits av konstnären Andres Urb, som jag själv framförde önskemål till i fråga om färgkombinationen. Fina slipsar blev det!

Redan följande morgon, när vi

bidra med en färgklick på marknaden för estniska souvenirer i form av smycken och slipsar.

Dagen i Padis gick fort och var händelserik. Männen sjöng i kyrkan och i Korkis hamn, där vi tände ljus vid minnesmärket över de unga män som omkommit till sjöss. Jag kan inte dölja hur stolt jag är över att körstycket Aiboland som jag skrev för fem år sedan har nått ut till folket. Att männen från Törva skulle sjunga den delvis på svenska visste jag redan på förhand, men Padis blandade kör överraskade mig verkligen och hjärtligen på Vilivalla kyrkogård. Min djupaste aktning ska de ha!

Mer hände också. I Padis fanns förstås även Sveriges ambassadör med hustru på plats. Ännu en slips och en uppsättning smycken fick sig nya tacksamma ägare.

*Padise blandade kör på Vilivalla kyrkodag.
Foto: Toivo Tomingas*

träffades i Dirham, hade herrarna tagit på sig de nya slipsarna. Det iögonfallande hos konsertmästaren, den duktiga dragspelaren Thea Leitmaa, var dock Pilvi Kangros hals- och öronsmücken i keramik. Varför nämner jag dem? Jo, för att Vormsi Veri har beslutat sig för att

Denna långa lördag avslutade sångarna i Dirhamns hamn. Sånger och dragspelsmusik drog så att säga återigen fullt hus.

Söndagens program var lite glesare. Männen tog upp en sång i Svenska S:t Mikaelsskyrkan, fick varma tackord av kyrkoherde Gö-

ransson och blev inbjudna att fira gudstjänst på Nargö 2018.

Törva mansensemble som redan i årtal har turnerat just på Estlands öar tog emot inbjudan med övervallande tacksamhet. Det finns alltså redan skäl att vänta på nästa sommar, både för sångarna och för oss och såväl för arrangörerna som för åhörarna. Och alldeles före midsommardagen kom boken Vormsi Veri IV ut. Även denna utgåva är nära 200 sidor tjock och innehåller Efraim Joel Dahls vetenskapliga forskning samt hägkomster, sånger och dikter från flera andra. I slutet är det ett bildhäfte, som alltid.

Det var en glädje att kunna ge sångarna dessa böcker i gåva, och jag hade också nyss komponerat en sång. Textförfattare den här gången var den jämnt fyllande Leelo Tungal. Nu i somras, när mansensemblen påbörjade ett nytt sångår, fick jag ett glädjebesked. Ensemblens ledare Ado Kaasik bad om att få anpassa sången *Isa-ema maa* till manskörssättning och ta in den i repertoaren. Herre Gud! Vad skulle Leelo och jag ha emot det? Förhoppningsvis får vi höra även den sången på Nargö.

Det verkar som även den kommande vintern kommer att gå fort. Jag planerar ju att ge ut Vormsi

Veri V. Det kommer bara mer och mer material att publicera upp ur lådorna. Tyvärr hänger det sedan många år på mig. ”Vi har ju inget avtal med Vår Herre”, som min moster Hilda brukade säga när hon tog avsked. Men jag försöker att inte hela tiden tänka på det där ”avtalet”, för annars kommer boken inte ut! Ha en fin och glad jul så länge, allihopa.

Meenutades möödunud suve

Toivo Tomingas

Suved on meil alati lühikesed. Kõik nädalavahed pikitakse suuremaid ja väiksemaid sündmusi juba varakult täis ja nii mõnigi oodatud ja loodetud asi jääbki lõpuks nägemata. See on seik, millega pisitasa harjud ja teed lihtsalt valikuid.

Ega vabaühenduste juhtidelgi elu teisiti möödu. Palju tahaks teha ja jõuda aga lõpuks on hea, kui pooledki plaanid õnnestub realiseerida.

Ma muidugi räägin jälle Vormsi Verest. Seltsi kuues tegevusaasta oli paljuski samalaadne, nagu varasemad, kuid tuli juurde ka uusi nüansse. (Ma loodan, et meie laulusõbrad Tõrvast ei pahanda, et ma neid nüanssideks nimetan!)

Törva Meesansambliga viis tee meid kokku korra juba 2016. a. suvel, kui laulumehed võtsid kontakti ja palusid üks Vormsi-reis korraldada. Saime hakkama ja lahkumisel tegime juba uusi plaane. Seekord oli initsiatiiv juba minupoolne ja

nii tulidki tublid laulumehed Mulgimaalt jällegi Läänemaale, et osa saada ja reipa lauluga omalt poolt ilmestada meie Rootsi päeva, mis seekord Padisel toimus.

Ansambli kontsertreis algas juba 14. juulil, kui meeste laulu tuli Saare mõisa Noarootsis nautima ligi poolsada kuulajat. Kontserdi järel tuli tubli õhtusöök ja mõisa

perenaise Anu Kari selgitused meestele, et kus nad on ja kuidas kõik toimub.

Kontserdi lõpul andsin kõigile meestele kätte nii-öelda tänulipsu. Lipsud on kujundatud kunstnik Andres Urbi poolt, kellele andsin omalt poolt soove värvigamma osas. Ilusad lipsud tulid!

Südaswine hetk Spihami suure rändrahnu juures.

Järgmisel hommikul olid mehed juba uute lipsudega ehitud, kui Dirhamis kokku saime. Kontsertmeister, vahva lõõtsamängija Thea Leitmaa kaelas ja kõrvas aga hakkasid silma pr. Pilvi Kangro valmistatud keraamilised ehted. Miks ma neist räägin? Ikka seepärast, et Vormsi Veri otsustas rahvuslike suveniiride turule omalt poolt värvi lisada ja ehteid – lipse pakkuda.

Päev Padisel läks kiiresti ja sisukalt. Mehed laulsid kirikus ja Kurkse sadamas, kus noorte meres-hukkunud meeste mälestusmärgi juures küünla süütasime. Ei suuda ma edevust varjata ja tunnen siirast uhkust, et minu 5 aastat tagasi loodud koorilaul „Aiboland“ on jõudnud rahva hulka. Et Tõrva mehed selle osalt rootsi keeles ette kandisid, oli mul enne teada. Aga Padise segakoor üllatas mind Vilivalla kalmistupäeval tõesti ja südamest. Minu sügavaim lugupidamine!

*Mehed laulsid kirikus endale välja "piletid" Naissaarele.
Foto: Toivo Tomingas*

Thea Leitmaa tuli Läänemaale tuliuue Teppo-süsteemi lõõtspilliga.

Ja veel. Padisel oli muidugi kohal ka Rootsi suursaadik koos abikaasaga. Veel üks lips ja ehtekomplekt leidsid tänulikud omanikud.

Selle pika laupäeva lõpetasid laulumehed Dirhami sadamas. Laule ja lõõtsamängu nautis jällegi n.ö. täissaal.

Pühapäevane programm oli pisut hõredam. Mehed võtsid laulu üles Rootsi-Mihkli kirikus ja teenisid välja pastor Göranssoni siirad tänusõnad ja kutse osaleda 2018. a. Jumalateenistusel Naissaarel.

Tõrva meesansambel, kes juba aastaid on suviti kontsertreisidel just Eesti saartel käinud, võttis kutse ülevoolava tänuga vastu. Niisiis on juba põhjust uut suve oodata. Nii laulumestel, kui meil. Korraldajail ja kuulajail. Ja veel. Vahetult enne jaanipäeva tuli trükist „VORMSI VERI IV“. Raamat on jällegi ligi 200 lk. paksune, täis teaduslikku

uurimistööd Efraim Joel Dahlilt ja meenutusi-laule-luuletusi mitmelt teiselt. Lõpus pildivihik, nagu ikka.

Heameel oli nüüd laulumestele raamatud kinkida ja üks uus laulgi oli mul värskelt sündinud. Teksti autoriks seekord juubilar, pr. Leelo Tungal. Nüüd, sügisel, kui meesansambel uut lauluaastat alustas, tuli mulle röömusõnum. Ansambli juht, hr. Ado Kaasik palus luba laulu seadet pisut meeste jaoks sobitada ja laul „ISA – EMA MAA“ repertuaari võtta. Mu Jumal! Mis võiks Leelol või minul selle vastu olla! Loodetavasti saame sedagi laulu Naissaarel kuulata.

Mulle näib, et saabuv talvgi möödub jälle ruttu. On mul ju plaanis „VORMSI VERI V“. Materjale, mida avaldada, ilmub sahtlitest aina juurde. Kahjuks ka aastaid minu turjale. „Lepingut meil Loojaga ju pole!“, nagu armastas lahkumishetkedel öelda minu tädi Hilda. Aga ma püüan sellele „lepingule“ mitte kogu aeg mõelda. Muidu jääb raamat ilmumata! Seniks aga kauneid ja röömsaid Jõulupühi kõigile.

Medvind för svenskt språkbo i Hapsal

Ett nytt projekt som syftar till att revitalisera det svenska språket i Hapsal med omnejd har kört i gång denna höst. Projektets målgrupp är estlandssvenska barn under tolv år. Inom ramen för projektet har bland andra trollkarlen Robert Jägerhorn, barnmusikbandet Arne Alligator och illustratören Christel Rönns gästade Ilns sagoland i Hapsal. Från och med september har barnpedagogen och konstnären Katarina Norling lett en verkstad för lokala barnfamiljer som lär sig måla och teckna på svenska.

– Vi orienterar oss i ett hav av ord och har skapat konst som har en anknytning till havsmiljöer. Vår lilla grupp, bestående av tre estlandssvenska familjer, har träffats med två veckors intervaller, berättar Katarina Norling.

Över 150 personer har gästade Ilns sagoland på Skolgatan i Hapsal inom ramen för projektet.

På grund av utrymmesbrist flyttade barnklubben till barnbiblioteket i oktober där man nu träffas varannan lördag. Från och med januari 2018 kommer verksamheten att förläggas till Aibolands museum.

–Vi planerar att ordna en vernissage där vi ställer ut barnens konstverk och bjuder in alla i bygden som har en anknytning till det svenska språket. Det här blir högst troligt verklighet i februari, säger Katarina Norling.

Verksamheten backas upp ekonomiskt av Familjen Lerches understödsfond, Sveriges ambassad, Rickul-Nuckö hembygdsförening, Nordiska ministerrådet i Reval, Sveriges handelskammare i Estland, Motströms Ab och Stiftelsen Oscar, Maria Ekmans Donationsfond och ett flertal privatpersoner.

”Uppslutningen och intresset för det svenska språket i Hapsal har överträffat våra förväntningar.

Utöver barnklubben så var det många vuxna som kontaktade oss och efterlyste en svensk konversationsgrupp. En sådan grupp, som leds av lokala krafter, träffas nu varje onsdag kl. 17.00 på barnbiblioteket på Wiedemanni 11 i Hapsal”, berättar den finlandssvenske initiativtagaren Mikael Sjövall.

I början av november träffades vice borgmästare Liina Pöld och Mikael Sjövall för att diskutera möjligheten att grunda en svensk dagisgrupp på ett av de fem daghem som verkar i Hapsal i dag.

”Vi kom överens om att vi lägger in en ansökan till Hapsals stad före årsskiftet. Ifall vi vill att den estlandssvenska kulturen och det svenska språket ska överleva i Estland så gäller det att få med de yngre generationerna”, tillägger Sjövall.

Haapsalu rootsi keelepeesa kogub jõudu

Sel sügisel käivitus uus projekt, mille eesmärgiks on rootsi keele taaselustamine Haapsalus. Projekti sihtrühm on alla 12-aastased eestirootsi juurtega lapsed. Selle raames on Haapsalus asuvat Iloni Imedemaad külasthanud ka mustkunstnik Robert Jägerhorn, lastemuusika ansambel „Arne Alligator“ ja illustraator Christel Rönns. Alates septembrist on õpetaja ja kunstnik Katarina Norling juhendanud kohalike lastega perekondade töötuba, kus õpitakse rootsi keeles maalima ja joonistama.

– Me kulgeme sõnade meres ja loome merega seotud kunsti. Meie väike grupp, kuhu kuulub kolm eestirootsi perekonda, saab kokku iga kahe nädala tagant, räägib Katarina Norling.

Projekti raames on Haapsalus Kooli tänaval asuvat Iloni Imedemaad külasthanud enam kui 150 inimest. Ruumipuuduse tõttu kolis lasteklubi oktoobris lasteraamatukokku, kus kohtutakse igal teisel laupäeval. Alates 2018. aasta jaanuarist viiakse tegevus üle Rannarootsi muuseumisse.

– Kavatseme korraldada näituse, kuhu paneme välja laste kunstitööd ja kutsume vaatama kõiki rootsi keelega seotud läänemaalasi. Ülima tõenäosusega saab see teoks veebruaris, ütleb Katarina Norling.

Majanduslikult toetavad keelepeesa tegevust Sihtasutus Perekond Lerche toetusfond, Rootsi Suurstaatkont Eestis, Noarootsi-Riguldi kodukandiühing, Põhjamaade Ministrite Nõukogu esindus Tallinas, Rootsi Kaubanduskoda Eestis,

Aibolands museum 25

Ülo Kalm

I ården 28 december fyller Aibolands museum 25 år. Detta jubileumsår har varit händelserikt för museet.

I september började museets utställningsbyggnad renoveras för att få jordvärme, nya dörrar och fönster samt tilläggsvärme och ny fodring i ytterväggarna. Inomhus sätts ny, modern och energisparande belysning upp. Renoveringen utförs av den lokala byggfirman Ehto. Vi räknar med att vara färdiga med renoveringsarbetena till den 30 november.

Därefter väntar uppbyggnad av nya utställningar där inne. Aibotapeten kommer tillbaka dit där den visades förut. Under renoveringen flyttas här en mellanvägg, så att det rummet blir lite större. Den

permanent utställningen om de estlandssvenska bygderna får i tillägg till sina texter på estniska och svenska också översättningar till engelska av Göran Hoppe. På andra våningen kommer en ny utställning efter den om Rågöarna. Vi hoppas få utställningarna färdiga och kunna öppna museet för besökare igen inför jubileet.

Den omfattande renoveringen har blivit möjlig tack vare ekonomiskt stöd från Kulturministeriet.

Tillsammans kan vi bevara och presentera det estlandssvenska kulturarvet på ett värdigt sätt. Tusen tack till alla som stödjer museet!

Välkomna att besöka Aibolands museum!

*Aibolands museum i november 2017.
Rannarootsi muuseum novembris 2017.
Foto: Anu Raagmaa*

Rannarootsi muuseum 25

Ülo Kalm

Tänavu 28. detsembril tähistab Rannarootsi muuseum 25. juubelit. Juubeliaasta on muuseumile olnud taas hästi tegus.

Septembris algas muuseumi näitusemaja remont, mille käigus maja saab maakütte, vahetatakse ukсед ja aknad, paigaldatakse välisseintele lisasoojustus ja uus laudvooder ning majas vahetatakse valgustid kaasaegsete energiasäästlike vastu. Remonti teostab kohalik ehitusfirma Ehto. Remonttöödega

planeerime valmis saada 30. novembriks.

Seejärel seisab majas ees näituste üles panemine. „Rannavaip“ saab tagasi oma koha endises ruumis, mille remondi käigus vaheseina nihutamise, saame natukene suurema. Rannarootsi alasid tutvustava püsiekspositsiooni eesti- ja rootsikeelsetele tekstidele lisandub inglise keel. Tekstid tõlkis inglise keelde Göran Hoppe. II korruse Pakri näituse asemele tuleb uus

näitus. Näitused soovime valmis saada ja taas külalistele avada muuseumi juubeliks.

Nii suuremahulised remonttööd said võimalikuks tänu Kultuuriministeriumi rahalisele toetusele.

Üheskoos suudame vääriliselt hoida ja tutvustada rannarootsi kultuuripärandit. Tuhat tänu kõigile muuseumi toetajatele!

Alati tere tulemast külastama Rannarootsi muuseumi!

En historia om ”torsdagstanterna”

Silvi-Astrid Mickelin

En av ”torsdagstanterna”

Vilka är vi för några? I Hapsal och Läänemaa kanske man redan känner till oss lite, men längre bort ... Vi kanske inte heller vill vara så viktiga.

Jag har blivit påmind om några tilldragelser som jag tyvärr inte alls kommer ihåg själv. Historien började redan för 20 år sedan, bortom mitt minnes horisont.

Aibolands museum öppnades 1992 av Samfundet för Estlands-svensk Kultur (SESK), som hade bildats några år innan dess. Det museiråd som kallades samman valde Mairo Limbak till museidirektör. Till en början började man samla ihop föremål och foton och leta efter en byggnad lämplig att inhysa museet i. När man hade hittat ett passande hus på Sadamagatan, började estlandssvenskar med enade krafter att renovera det.

1997 kom Per Ehn dit från Sverige (antingen som praktikant eller som någon annan sorts medhjälpare). Han medverkade stort till museets vidareutveckling. Per var också den som tog initiativ till att bilda denna ”tantgrupp”. Någonstans i ett museum i Sverige lär det också ha funnits någon sådan handarbetscirkel för kvinnor (eller

flera). Och så började han värva handarbetsintresserade kvinnor. Bland de första fanns Agneta Tomingas, Alma Primakova, Silvi-Ellen Õismaa och Aino Sillamägi, och jag själv blev medlockad av Aino. Sedan var även Sirje Johannes där, Alidia Detlov i sin första ”ungdom” och Edla Kaljusaar. Samma år ska de tillsammans i det nyöppnade museet också ha firat en första julfest, som jag inte kommer ihåg något av – jag var nog inte där.

Några av ”Torsdagstanterna”. Från vänster Silvi-Astrid Mickelin, Anu Mätlik, Inga Nylander och Aili Umda. Foto: Jorma Friberg

Dock kommer jag ihåg att Agneta Tomingas efter en av träffarna sade: ”Vad är det här för ett museum, där det inte finns något att se och där det inte finns en enda utställning? Var är sakerna som ni har samlat ihop? Ställ fram dem! Vi gör det själva om ingen av er gör det!”

Och så ställdes den första utställningshörnan i ordning i sidoutrymmet till ”tanternas” nuvarande rum.

Ovannämnda deltagare började göra traditionella dekorationer till en bröllopslokal typisk för Ormsö. Hur ser en sådan ut? Förr i tiden var det ju rum i bondgårdar, det var ju på Ormsö, med timmerväggar utan tapeter. Mellanrummen mellan stockarna tätades, eller ”stoppades”, som man sade då, antingen med mossa eller växtfibrer, allt för att hålla värmen. Väggarna såg ju dock inte ut som de renaste och vackraste. Bröllop hölls vanligtvis på vintern, ungefär vid jul, när allt

arbete ute på fältet var gjort och man hade mer tid över. Agneta, som i sin ungdom hade sett sådana här bröllopsväggar och också kunde göra i ordning nya som var som de, var också den

som kom med idén. Det finns också foton av dessa bröllopsväggar bevarade. Man tog ett eller två sänglakan (beroende på hur stor väggen och hur förmöget hemmet var). Dessa dekorerades med röda små kors och gröna grankvistar.

Vi började göra rosetter och små kors. Rosetterna gjorde vi av rött silkespapper som vi vek och skar i remsor så att de blev som asterblommor. Det ska sägas att vi

i början hos oss även hade två her-
rar, som sågade ut lister till korsen
som vi lindade rött ullgarn runt. Av
fin tråd skar de också ut bitar till
”skaft” på rosetterna. Sedan kunde
vi inte hitta på något mer åt dem att
göra, så de försvann ur gruppen.

Bröllopsbordet med ett brudpar
gjordes i ordning så, att de röda
små korsen och grankvistarna
smyckade en vit duk, i vars mitt det
låg ett hjärta av rosetter och med
ordet ”lycka” på. Till brudpar an-
vändes två hemgjorda trasdockor,
som placerats att sitta vackert vid
festbordet som i gamla dagar.

Utställningen blev färdig till
museets invigningsfest på försom-
maren 1998, och då spelades också
ett riktigt traditionellt ormsöbröl-
lop upp. Brudparet gestaltades av
den nyblivne museidirektören Alar
Schönberg och hans fru Katrin.
Det var ett storslaget brölloppspel,
och brist på publik kunde man inte
klaga över.

Till museets invigningsfest
hade många besökare blivit inbjud-
na, bland andra Sveriges dåvarande
ambassadör i Estland, Elisabeth
Borsiin-Bonnier. Hon tittade ny-
fiket under bordet för att se vad
brudparet hade på fötterna och
skrek: ”Men, de har ju inga ben!”

Nåväl, det var ont om tid liksom
om möjligheter och material, och
ingen hade kunnat tro, att någon
skulle vara intresserad av det!

Och tiden gick. Agneta tog med
sig sin vävstol hemifrån till museet.
Vi gjorde i ordning den så att den
blev som ny. Av utrett och sedan
förstärkt garn gjorde vi nystan och
gamla kläder blev till remsor och
mattor osv.

En gång kom direktör Alar hem
från en studieresa till Sverige. När
han besökte olika museer där tog
han med sig flera idéer hem. Och
nu hade han med sig en därifrån.

Han visade oss en mängd foton
och avfotograferade tapetfragment.
Idén var att vi kanske skulle kunna
göra något liknande. Varför inte?
Men vad för slags tapet? Hur lång?
Hur bred? På vad för slags tyg?
Frågorna var många.

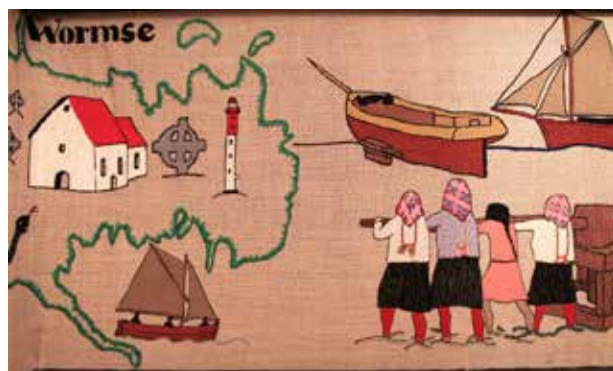
Till verket! Tyg köptes in! Alar
och Jorma Friberg (museets ve-
tenskapsman, fotograf, konstnär,
båtsnickare och allt i allo) tänkte ut
alla historiska motiv och lade dem i
ordning. Den konstnärliga utform-
ningen stod Jorma för. När museiar-
betarna Margit och Anu hade
fållat kanterna på
tyget kunde arbe-
tet börja. Och så
ritade Jorma upp
tre meter motiv
med figurer och
personer åt gången
på tyget. (Mer än
så hade inte gått –
det skulle ha blivit utsuddat).

Vi påbörjade arbetet i november
2001 – alltid på torsdagar. I början
broderade vi upp konturerna för att
de inte skulle suddas ut, och sedan
började vi fylla ut där det behövdes
mera så kallat ”kött på benen”.

De första stygnen sydde Alma!
Och alla vi, som hjälptes åt var Ag-
neta, Aino och jag (Silvi-Astrid),
Silvi-Ellen och Sirje. Från stan kom
fru Elvi (hon hade sett en artikel i
tidningen om tapetbroderiet och
ville hjälpa till). Hela museiperso-
nalen deltog och broderade varje
fredagseftermiddag (alla hade lika
rättigheter). Jorma själv och Aapo,
som var praktikant på museet från
Svenska Kulturfonden i Finland,
Alars fru Katrin och deras fyra-
årige son Johannes (som broderade
lite grönt ”gräs”). Frammot våren
anslöt sig Maria Gilbert och Inga
Nylander, som på den tiden bodde
i Sverige på vintrarna och i Estland

på somrarna. Men snart såg vi att
det hela inte skulle gå så fort som
det borde och började därför gå till
”jobbet” två gånger i veckan!

Det verkade ändå som om det
var ont om tid. Tapeten skulle ju
vara färdig till den 5 maj 2002. Vi
hade ju kommit överens om att vi
skulle komma och brodera närhelst
någon hade tid – om så varje dag!
Och så blev tapeten färdig också,
två veckor innan den skulle ställas
ut, som det var tänkt. Fortfarande

En del av Aibotapeten.

behövde den pressas, fästas
på väggen och ramas in.

Det var ett mycket trevligt och
roligt arbete. Ibland spelade Alar
dragspel för oss i bakgrunden, och
ibland var det bitar med sådan fart
i att jag fick be honom dra ned på
takten, för att vi inte hann i fatt,
utan stack oss i fingrarna med
nålarna!

Och sedan kom då den stora
dagen, höjdpunkten på det hela.

Kan ni tänka! Sveriges kung
Carl XVI Gustaf och drottning Sil-
via kom och besökte oss – museet
och oss tanter! Det är inte varje
svensk medborgare som har tagit
sin kung och drottning i hand,
hälsat på dem, tagit farväl av dem
och hört dem tala osv. Det var en
skön känsla! De eskorterades dit
av Estlands dåvarande president
Arnold Rüütel med hustru Ingrid,
Sveriges ambassadör i Estland,
Elisabeth Borsiin-Bonnier, och
andra betydande personer. Det var
spännande och speciellt!

Sedan fortsatte livet sin gilla gång. Ungefär så är det än i dag, utan att det händer så värst stora saker. Vi väver tras mattor i vävstol, stickar sockor, vantar och halsdukar, virkar osv. Museet har fått en ny styrelse flera gånger om. Den nuvarande museidirektören Ülo Kalm är en storslagen idéspruta som får saker att hända. Under hans tid har museilivet på många sätt också blivit attraktivare och effektivare. I och med att museet fick ett fiskrökeri på gården blev det lättare att presentera estlandssvenskarnas och kustbornas traditioner. På museet röks fisk åtminstone tre gånger per år. Strömming, näbbgädda och flundra. Även vi tanter hjälper gärna till vid sådana aktiviteter.

Vi har även medverkat i flera samarbetsprojekt. Vi har flera gånger åkt till Finland på Åbo Hantverksmuseums hantverksveckor för att visa upp våra kunskaper. Vi har också fått vara med till Stundars friluftsmuseum i närheten av Vasa. I somras kom handarbetare från Stundarsmuseet och besökte oss och deltog i Hapsal

vid Vita damens marknad, som ägde rum i augusti.

Flera nya personer har kommit med i vår gemenskap och flera av dem som började en gång har försvunnit. Av oss som broderade tapeten är Aino, Sirje och jag fortfarande kvar. Maria och Inga ser man sällan nu för tiden ... Alma, Agneta, Silvi-Ellen och Elsa, som var med oss ett kort tag, har nu gått ur tiden.

Nyttillkomna är Almas dotter Ene, Anu från Ormsö, Aili, Sigrid och Rööd, och man får inte heller glömma Dollie Carlsson, som kommer till Hapsal på somrarna. Några nya broderare har alltså tillkommit, för nu är planen att brodera en fortsättning till den tapet som hit-

Här får "Torsdagstanterna" motta Mats Ekmans stipendium för sina insatser för estlandssvenskheten.

Foto: Jorma Friberg

tills har gjorts. Visserligen hälften så lång, och så kommer en del att göras här och den andra på andra sidan Östersjön, i Sverige.

Och det var "torsdagstanternas" tjugoföråriga historia, som Anu (museets intendent) hjälpte mig att komma ihåg den.

Häid jõulupühi ja Head uut aastat!

Üks lugu „neljapäevamemmedest“

Silvi-Astrid Mickelin

Üks „neljapäevamemmedest“

Kes me sellised oleme? Haapsalu ja Läänemaal meid juba veidi ehk teatakse, aga kaugemal ... Ega me tahagi olla tähtsad.

Mulle on meelde tuletatud mõningaid kuupäevi ja aastaaegu, mis mul kahjuks üldse meeles ei püsi. Lugu algas juba 20 aastat tagasi, minu mäletamist mööda umbes nii.

Esialgse nimega „Eestirootslaste muuseum“ asutati 1992. aastal – mõned aastad enne loodud Eestirootslaste Kultuuri Seltsi (ERKS) poolt. Kokku kutsutud muuseuminõukogu valis muuseumi juhatajaks Maido Limbaku. Esialgu hakati koguma esemeid, fotosid ning otsima muuseumile sobilikku hoonet. Kui sobiv hoone Haapsalu Sadama tänavalt leiti, hakati seda eestirootslaste ühisel jõul remontima.

1997. aastal tuli Rootsist üks noormees, Per Ehn (kas praktikan-diks või muidu abiliseks). Viimane aitas muuseumi edasises loomisloos väga palju kaasa. Per oligi see, kelle initsiatiivil see „mempunt“ tekkiski. Kusagil Rootsis olevat olnud üks (või mitu) selline naiste käsitööring muuseumi juures. Nii ta neid käsitööhuvilisi naisi „vär-bama“ hakkaski. Esimeste hulgas olid Agneta Tomingas, Alma Primakova, Silvi-Ellen Õismaa, Aino Sillamägi ja minagi tulin Aino õhutamisel. Siis oli veel Sirje Johannes ja esimeses „nooruses“ Alidia Detlov ning Edla Kaljusaar. Samal aastal oli ka vastloodud, kuid veel remondijärgus muuseumis, olnud esimene ühine jõulupidu, millest

mulle küll midagi ei meenu – vist ei osalenud.

Mäletan aga seda, et peale ühte koosviibimist ütles Agneta Tomingas: „Mis muuseum see on, kus pole näha midagi ja pole ühtki näitust. Kus need varad on, mis te olete kogunud? Tooge lagedale! Me teeme ise, kui Teist tegijaid ei ole!“

Nii saigi esimene näitusenurk tehtud praeguse „memmede“ toa kõrvalruumi.

Selle eelnimetatud seltskonnaga alustasime traditsioonilist Vormsis pulmatoa dekoratsioonide tegemist. Mida see endast kujutab? Ennevanasti u. 100–150 aasta tagasi olid ju talutoad, Vormsil küll, ilma ta-peedita palkseinad. Palkide vahed olid tihendatud, nagu siis öeldi „topitud“, kas sambla või takuga, ikka soojapidamise pärast. Seinad aga ei näinud ju kõige puhtamad ja ilusamad välja. Pulmi peeti tavaliselt talvel nii umbes jõulude paiku, kui kõik põllu- ja välistööd tehtud ja aega rohkem.

Agneta, kes oma nooruses veel neid pulmaseinu oli näinud ning oskas ka järele teha, oligi selle idee looja. Neist pulmaseintest on säilinud ka fotosid. Niisiis võeti üks või kaks valget voodilina (vastavalt seina suurusele ja jõukusele). Need kaunistati punaste ristikeste ja roheliste kuuseokstega. Meie hakkasime tegema rosette ja ristikesi. Rosetid tegime punasest siidipaberist, mis tuli vastavalt voltida ja ribastada, tulid välja nagu astriõied. Vahemärkusena see, et meie hulgas käis algselt ka 2–3 härrat, kes ris-

tikeste tarvis liiste välja saagisid, mille ümber meie punast villast lõnga põimisime. Veel lõikasisid nad peenest traadist jupikesi „rosettide varteks“. Hiljem ei osanud me neile tegevust välja mõelda, ja nad taandusid meie hulgast.

Pruutpaariga pulmalaud sai üles seatud nii, et meie valmisatud punased ristikesed ja kuuseoksad kaunistasid valget lina, mille keskele oli rosettidest tehtud südame kujutis, kus oli sõna „lucka“ e. õnne. Pr uutpaariks sai kaks isetehtud kaltsunukku, kes siis olid peolaua taha ilusti istuma seatud nagu ennemuiste.

Näitus sai seatud muuseumi avamispooks 1998. aasta kevad-suveks, mil mängiti ka maha üks korralik traditsiooniline Vormsi pulm. Pr uutpaariks oli äsja muuseumi direktoriks saanud Alar Shönberg abikaasa Katriniga. Pulmamäng oli suurepärase ja publiku puuduse üle ei saanud kurta.

Muuseumi avamispeole oli kutsutud palju külalisi. Teiste hulgas ka toonane Rootsi Suursaadik Eestis Elisabeth Borsiin-Bonnier. Ta vaatas uudishimust ajendatuna laua alla, et näha, mis pr uutpaaril jalas on, ja hüüatas: „Neil polegi jalgu!“.

Nojah – aega nappis ja ka võimalusi ning materjale, ega sedagi osanud ette näha, et keegi sellist huvi osutab!

Aeg läks tasapisi edasi. Agneta tõi kodust muuseumi oma kangasteljed. Valmistasime selleks tööks – ikka vanast uut. Harutatud ja

siis korrutatud lõngad käärisime lõimedeks, vanad riided ribadeks ning vaibaks jne.

Kord, kui direktor Alar ühelt õppereisilt Rootsist naases. Seal kus ta erinevaid muuseumi külastas, tõi ta mitmeid ideid. Nii ta sealt ühe sellisega tuligi. Näitas meile hulga fotosid ja ülespildistatud vaiba fragmente. Idee – kas me ehk ei võiks teha midagi sarnast? Miks ka mitte? Aga millise? Kui pika? Kui laia? Millisele kangale? Küsimusi oli palju.

Asjad said paika pandud! Kangas ostetud! Alar ja Jorma Friberg (muuseumi teadur, fotograaf, kunstnik, paadimeister jne. kõik ühes isikus) – nad koos siis need ajaloolised pidid välja mõtlema ja järjekorda panid. Kunstiline kujundus jäi Jorma peale. Kui muuseumitöötajad Margit ja Anu olid kanga servad ära pilutanud, võis töö alata. Nii ta siis 3 m korruga meile ette joonistas neid figuure ja tegelasi kangale (rohkem korruga ei saanud, oleks ära kustunud).

Töödega alustasime 2001. aasta novembris – ikka neljapäeviti. Algul tikkisime kontuurid üle, et ära ei kustuks ja siis hakkasime täitma kus vaja, nn. „liha luudele kasvatama“.

Esimesed pisted tegi Alma! Ja kõik meie, kes kaasa aitasime – Agneta, Aino ja mina (Silvi-Astrid), Silvi-Ellen ja Sirje. Linnast tuli proua Elvi (ta oli lehes artiklit vaiba tikkimise kohta näinud, ja soovis appi tulla). Kaasa löi kogu muuseumipere, kes tikkisid igal reede pealeõunal (kõik olid võrdõiguslikud). Jorma ise ja Aapo, kes oli praktikant muuseumis - Soomes tegutseva Rootsi Kultuurifondi poolt. Alar abikaasa Katrini ja 4 aastase poja Johannesega (kes tikkis natuke rohelist „muru“). Kevadepoole liitusid veel meiega – tol

ajal talvel Rootsis ja suvel Eestis elasid – Maria Gilbert ja Inga Nylander. Kuid õige pea nägime, et asi ei edene nii kiiresti, kui vaja oleks ja hakkasime kahel korral nädalas „tööl“ käima!

Ikka näis, et aega napib. Vaip pidi ju valmis olema 5. maiks 2002. Leppisimegi kokku, et tuleme tikkima siis, kui kellelgi aega on – kasvõi iga päev! Ja nii see vaip valmis saigi, 2 nädalat enne esitlemise kuupäeva, nagu vaja. Vaip oli vaja veel pressida, seinale kinnitada ja raamida.

See oli väga tore ja lõbus töö. Alar mängis meile taustaks lõõtsa ja mõnikord lasi nii tempokaid lugusid, et pidin armu paluma, et ta hoogu maha võtaks, me ei jõua järele ja torkame nõelaga sõrme!

Ja siis see suur päev, kulminatsioon, tuligi.

Mõtlege vaid! Rootsi kuningas Carl XVI Gustaf ja kuninganna Silvia külastasid meid – muuseumit ja memmesid! Mitte iga Rootsi kodanik ei ole oma kuninga ja kuninganna kätt peos hoidnud, tervitanud, hüvasti jätnud, kuulnud vestlemas jne. Uhke tunne! Neid saatsid toonane Eesti president Arnold Rüütel abikaasa Ingridiga, Rootsi Suursaadik Eestis Elisabeth Borsiin-Bonnier ja teised tähtsad ametnikud. See oli põnev ja haruldane!

Sealt edasi läks elu jälle argipäevaradu. Umbes nii tänaseni, ilma ülisuurte sündmusteta. Koome telgedel kaltsuvaipu, sokke – kindaid, sülle, heegeldame jne. Muuseumi juhtkond on vahetunud ja uuesti vahetunud. Praegune direktor Ülo Kalm, kes on suurepärase ideede generaator ja teostaja. Temaga on muuseumielu paljuski atraktiivsemaks ja efektiivsemaks muutunud. Kalasuitsutismaja toomine muuseumi hoovile löi võimaluse

eestirootslaste kui rannaelanike traditsioone paremini tutvustada. Muuseumis suitsutatakse kala vähemalt 3 korda aastas. Räimed tuulehaugid ja lestad. Memmedki aitavad sellistel üritustel meelsasti kaasa.

Ka koostööprojektidesse on meid kaasatud. Oleme käinud mitmeid kordi Soomes Turu Käsitöömuuseumi käsitöönädalatel oma oskusi tutvustamas. Ka Vaasa lähedal olevasse Stundarsi vabaõhumuuseumisse võeti meid kaasa. Sel suvel käisid Stundarsi muuseumi käsitöömeistrid meil külas ja osalesid ka Haapsalu Valge Daami laadal, mis toimus augustikuus.

Meie ridadesse on tulnud juurde mitu uut tegijat ja lahkunud alustajaid. Vaiba tikkijaist oleme alles Aino, Sirje ja mina veel siin, Mariat ja Ingat näeb nüüd harva ... Igaviku radadele on läinud Alma, Agneta, Silvi-Ellen ja Elsa, kes meie hulgas oli lühikest aega.

Uuteks tulijateks on Alma tütar Ene, Anu Vormsilt, Aili, Sigrid ja Rүүd ning ära ei saa unustada ka Dollu Carlssoni, kes käib suviti Haapsalus. Nii, et mõned uued tegijad-tikkijad lisaks, sest plaanis on tikkida järg senisele vaibale. Küll poole lühem ja sellestki üks osa siinpool ja teine sealpool Läänemerd Rootsimaal.

Selline saigi „neljapäevamemmede“ 20-aastane lugu, mille meenutamisel Anu (muuseumi peavarahoidja) mulle abiks oli.

Historien om tanterna på Aibolands museum

Lugu algas sedasi,
mitu aastat tagasi.
Mõni tilk meil rootsi verd,
siin- ja sealpool Läänemerd ...

Muuseumi kui tulime,
nooremad siis olime.
Asi oli alguses,
päris nukras valguses.

Üks me vaprast memmedest,
„haaras härjal“ sarvedest ...
„Teeme ise näituse,
teised tehku vaatused!“

Nii see asi käima läks,
ühel mehel löppes jaks ...
Aga töö sai sisse hoo,
noored, vanad üheskoos ...

Nüüd on hoopis teised lood
juhtkond ees on noor ja loov.
Ja ka töö käib täies hoos
käsi-käes ja üheskoos.

Kaunid lõõtsapilli lood,
andsid tikkimisel hoo.
Vaip, see kaunis, valmis sai
au ja kuulsust meile tõi.

Muuseum ühte köitnud meid,
erinevaid isendeid ...
Energiat noored annavad,
vanu kätel kannavad!

Allting tog sin början en
gång för ganska länge se'n
i en bygd med svenska band:
Östersjöns sydöstra strand.

Det museihus som står
där se'n all vår ungdoms vår
såg i början ut att stå
i ett dystert sken ändå.

En av tanterna fick ta
tjuren vid dess horn, och sa:
”Låt oss göra det som dom
andra bara talar om!”

Och då var ju saken klar!
Orken svek rentav en karl,
men vi lockade med fart
ung som gammal, helt från start.

Nu är andra tider, ty
styrelsen är ung och ny.
Verksamheten hålls igång
hand i hand med samstämd sång.

Vacker dragspelsklang gav fart
under arbetet, och snart
fick vår tygtapet så skön
rik berömmelse i lön.

Vi är olika, förstås,
men museet enar oss.
Av de ungas heta glöd
får de äldre gott om stöd!

Några dagar i juli

Charlie Norrman

28 juli

Utan fallskärm och endast vardagsklädd befann jag mig ovan Östersjön i en maskin försedd med två propellrar. Och strax därefter på busstationen i Tallinn i väntan på ett färdmedel mot Rohuküla. Många steg på och nästan ingen steg av. Vid färjeläget skulle bussen vidare till Dagö eller Ösel. Jag klev av och tittade på timret som låg upplagt alldeles intill biljettkiosken. I väntan på färjan blev det en kaffe och en smörgås med fisk. Vid Sviby hamn stod en läkare och väntade att få göra ett ingrepp i form av en bilfärd, han sa att ingreppet skulle ta högst ett antal minuter men i stort uppfattas som inte alltför obehagligt.

Jag lät mig inkvarteras i Rälby; rummet stod stadigt mot grundkonstruktionen och tycktes vara en del i en planlösning. Jag formaterade mina personligheter enligt ett visst mönster och lät mig bjudas på en öl. Läkaren och hans fru; här kallad sjuksköterskan beskrev en planläggning för vistelsen och att den skulle börja omgående, om den föll mig i smaken vill säga. Jag nickade och gjorde en rörelse med armen som ett sorts svar.

Midnattsmässan fredag 28 juli

Jag satt längst fram intill Tage. Läkaren och sköterskan några rader bakom för att på så sätt hålla koll. Prästen i midnattsdräkt skymtade där inne och bakom i koret, han tycktes träna på manuset. Många och i alla åldrar hade kommit och fyllt upp bänkraderna och utanför var det mörkt. En orgel stod upp-

Solen sken när besökarna vällde ut ur förmiddagsgudstjänsten under lördagen.

Samtliga foton: Charlie Norrman.

ställd mot väggen, Tage sa att det var han som släpat dit den. Mellan orgeln och mig och Tage kom en myra gående, storlek större, så där en 11 till 12 mm. Den kom från höger och var tydligt på väg mot den mattklädda mittgången där den försvann i mönstret. Under själva nattvarden kom den tillbaka förbi mig och Tage och orgeln men blir oavsiktligt ihjältrampad av nattvardsgäster. Det hela skedde helt omärkligt och odramatiskt. Efteråt samlades vi alla på kyrkogården med händerna fulla av ljus.

Efter gudstjänsten på lördagen serverades välgl med surbröd från en kantin installerad på gräsmattan utanför kyrkan. Jag och läkaren var där först för att provsmaka anrättningen, som utföll till stor belåtenhet. Kön efter oss ringlade långt ner mot Borrby och Kärrslätt men alla fick smaka. Själva händelsen fick folk att prata med varandra på ett naturligt sätt. Någon tittade upp och såg att vädret var fint.

Vid Hembygdsgården hölls det tal och bjöds på dryck med kaka. Talharporna kom fram och flinka stråkar ackompanjerade sång från dessa delar av Estland.

Pioner och stockrosor gungade i takt, även pären och äpplen tycktes trivas.

Ingvar, som för kvällen var lördagsklädd hade bjudit in på middag på verandan.

Vi var en liten samling, inte fler än sex personer med skiftande bakgrund. Det kändes dock inte angeläget att gå in på det. Det handlade om mat och dryck samt diskussioner i de mest skiftande ämnen och valörer. Det logs, skratades, ingen grät. Rälby klubb inventerades; det såg ut som det brukar men inga mygg.

Marknaden på söndagen var belägen intill Rälby kvarn så att vi skulle ha något att hålla oss till om vi skulle tvivla. Mörka moln rullade över himlen men hölls strängt tillbaka av en dansgrupp bestående av åtta folkdräktsklädda kvinnor som med elegans, vighet och bestämdhet for fram över den gräsbeklädda ängen så att deltagare med marknadsbord fick tjuvhålla i bordsbenen för att inte gå omkull.

Det fanns kakor, honung, dryck, skinn, lampor och fat, hemlagat på burk, keramik, textilier. Några herrar i sina bästa år trakterade ett

antal gitarrer och lät sånger klättra uppför sina strupar. Läkaren kunde se en kommande patientskara och sköterskan nickade gillande.

Hos Rönnerbergs dukades fram kaffe, te, kakor, äppelkaka och kantarellkaka. Det fanns en lucka i golvet och en enorm spis, en klocka efterlämnad av förra ägarna.

Alla pratade på avspänt och väl artikulerat sätt och utanför på ängen gick kor med horn som spretade hit och dit

Att äta rökt skinka och äta saltgurka om kvällen till en pilsner gör att man håller ihop, tyckte läkaren och tryckte in en hel saltgurka i själva skåpet.

Exotiskt och angenämt vänligt var ett samlat intryck. Inte alls som på andra platser.

Foto: Charlie Norrman

Efter nattvarden lystes kyrkogården upp av nattvardsgästerna som med levande ljus samlats i en stor cirkel för att lyssna på Patrik Göranssons ord till de som rent fysiskt inte längre fanns med oss.

Yngve Rosenblad, Marju Tamm sjöng och spelade talharpa i Hembygdsgårdens trädgård.

Janne Rönnerberg med dottern Cecilia, bägge i tidsenlig ormsödräkt.

Ett danslag i folkdräkt virvlade runt på gräset under marknadsdagen i Rälby, det var som en frisk sommarvind i starka färger som böljade än hit än dit mellan marknadsstånden.

Paar juulipäeva

Charlie Norrman

28. juuli

Olin kahepropellerilises masinas Läänemere kohal, ilma langevarjuta ja üksnes argirõivastes. Ja kohe pärast seda Tallinna bussijaamas ootamas sõiduvahendit Rohukülla. Palju sisenemisi ja peaaegu mitte ühtegi väljumist. Praamisadamast pidi buss edasi sõitma Hiiumaale või Saaremaale. Läksin maha ja vaatasin piletiputka kõrvale laotud palgihunnikut. Praami oodates võtsin kohvi ja kalavõileiba. Sviby sadamas ootas üks arst võimalust minna autoga operatsiooni tegema, ta ütles, et lõikus kestab vaid mõne minuti, kuid väga ebameeldiv ei tohiks see olla.

Mind majutati Rälbysse; tuba seisis kindlalt vastu vundamendikonstruktsiooni ja paistis olevat osa plaanilahendusest. Kujundasid teatud eeskujuga järgi oma isikupära ja lasksin endale ühe õlle pakkuda. Arst ja tema naine, siin kutsutakse teda õeks, kirjeldas visiidi kava ja ütles, et see algab kohe, kui see mulle kuidagi meele järgi on. Noogutasin ja liigutasin vastuseks kätt.

Kesköömissa reedel, 28. juulil

Istusin esimeses reas, Tage kõrvale. Arst ja õde paar rida tagapool, et sel moel silma peal hoida. Kooriruumis vilksatas kesköises rõivastuses pastor, paistis, et harjutab jutluseteksti. Kohale oli tulnud ja pingiridasid täitis palju igas vanuses inimesi, ja väljas oli pime. Seina äärde oli pandud orel. Tage ütles, et tema vedas ta sinna. Oreli ja minu ja Tage vahel kulges üks suuremat sorti, nii 11–12-millimeetri pikkune sipelgas. Tuli paremalt

ja suundus otsejoones vaipadesse rüütatud vahekäigu poole, kuni sulandus mustri ühte. Armulaua ajal möödus ta minust ja Tagest ja orelist taas, kuid armulaualised tallasid ta tahtmatult surnuks. Kõik toimus täiesti märkamatu ja eadramaatilisel. Pärast kogunesime kõik, küünlad käes, kalmistule.

Pärast laupäevast jumalateenistust pakuti kiriku ette murule pandud lauakestel leiba ja kõrti. Maitstesime koos arstiga rooga esimesena, see pakkus suurt rahuldust. Järjekord meie järel vonkles pikalt Borby ja Kersleti poole, kuid proovida said kõik. Sündmus ise pani inimesed sundimatult suhtlema. Keegi vaatas üles ja täheldas, et ilm oli kena.

Kodukandimuusemi juures peeti kõnesid ja pakuti juua ja küpsiseid. Välja toodi hiukandled, mille väledad poognatõmbed saatsid neist Eestimaa osadest pärit laulu.

Pojengid ja tokkroosid õõtsusid rütmis kaasa, hästi paistsid end tundvat ka pirni- ja õunapuud.

Ingvar, kes oli õhtu puhul laupäevaselt riietunud, oli kutsunud verandale õhtust sööma.

Laadal pakuti mett, õunakooki, pannkooke, mahla ja populaarset Vormsi Õlut, mille valmistamisele pani aluse Arkadi Tammik (paremal).

Meid oli väike seltskond, kokku kuni kuus mitmesuguse taustaga inimest. Sellesse süvenemine ei tundunud siiski oluline. Söödi, joodi ja vesteldi kõige erinevatel teemadel ja nüanssides. Naerutati, naerdi, keegi ei nutnud. Vaadati Rälby neeme; nägi välja nagu ikka, kuid sääski ei olnud.

Pühapäevane laat toimus Rälby veski juures, nii et kõhklemise korral oli, kuhu jääda. Taevas rullusid tumedad pilved, kuid neid hoidis rangelt ohjes kaheksast rahvariites naisest koosnev tantsurühm, kes sööstis elegantsi, nõtkuse ja otsustavusega üle rohtunud heinamaa, nii et laadalisid pidid lauajalgadest vargsi kinni hoidma, et need pikali ei kukuks. Laudadel oli küpsiseid, mett, jooke, nahku, lampe ja liudu, hoidiseid, keramikat, tekstiili. Mõned parimates aastates mehed mängisid kitarril ja lasid laulul kõlada. Arst nägi tulevase patsiente ja õde noogutas hindavalt.

Rönbergide juures toodi lauale kohv, tee, küpsised, õunakook ja kukeseenekook. Seal oli põrandas luuk ja tohutu ahi, eelmistest omanikest järele jäänud kell. Kõik rääkisid sundimatult ja mõtestatult ja heinamaal käisid ringi harali sarvedega lehmad.

Õhtul õlle kõrvale suitsusingi ja soolakurgi söömine tekitab üh-tekuuluvustunde, arvas arst ja pani ühe terve soolakurgi kappi.

Kogumulje – eksootiline ja meeldivalt sõbralik. Mitte sugugi nii, nagu mujal.

Talko, gruppresa och utflykt till Odensholms sommaren 2017

Lotta Odmar

Sexton personer reste med gruppresa till Estland som byalaget hade ordnat. Man reste från Stockholm med TallinkSilja måndagen den 24 juli, därefter var det två övernattningar på hotell FraMare i Hapsal och hemkomst till Stockholm fredagen den 28 juli.

En mycket uppskattad dagsutflykt gjordes till Odensholm onsdagen den 26 juli för de som var med på gruppresa och ytterligare några deltagare anslöt sig till dagsutflykten. Strålande väder var det under dagen. Totalt var vi över 40 personer som bjöds av byalaget på sopp-

lunch med bröd, kaffe och kaka. Den goda sopplunchen serverades smidigt av familjen Koppel vid fyren. Dagstursbesökarna gick eller åkte med Ritas bil och släpvagn till fyren, Kapellet och till Bien för att se på byalagets tomt där.

Samma vecka som gruppresa hade vi ett talko med ett 15-tal deltagare. Vi slog gräset vid kapellet och krattade och snyggade upp kapellgården. Vi inventerade och röjde på byalagets nyinköpta tomt i Bien (Erkas tomt). Vi röjde på tomten för att se de 11 gränsmarkeringarna, som lantmäteriet

hade satt upp i höstas. Vi satte upp några egna pålar som gränsmarkeringar för att få en överblick över tomten som är ganska stor, nästan 4 000 kvm. Vi kunde också med hjälp av gamla kartor fastställa var den gamla husgrunden från Erkas hus fanns, till och med konstatera var köket låg i huset då delar av köket var av kalksten. Lea Stroh och arkitekten Sirje Hammerberg var med oss. Vi hade härliga dagar med promenader, bad i havet och trevliga kvällar tillsammans.

Talgud, reis Eestisse ja väljasõit Osmussaarele 2017. aasta suvel

Osmussaare kogukonna korraldatud reisil Eestisse osales 16 inimest. Reis algas Stockholmist 24. juulil Tallink Siljaga, järgnes kaks ööbimist Haapsalus Fra Mare hotellis, tagasi Stockholm jõuti reedel, 28. juulil.

Kolmapäeval, 26. juulil sõitsid reisil osalejad väga meeldejäävale väljasõidule Osmussaarde. Ekskursiooniga ühines osavõtjaid ka mujalt. Ilm oli imeilus. Meid oli kokku üle 40 inimese, kogukond pakkus lõunaks suppi, leiba, kohvi ja kooki. Hea lõunasupi sujuva serveerimise eest kandis hoolt majaka juures elav perekond Koppel. Külalised läksid või sõitsid Rita autos ja järelkärus majaka, kabeli ja külakoha juurde, et vaadata seal kogukonnale kuuluvat krunti.

Samal nädalal toimusid umbes 15 osavõtjaga talgud. Niitsime kabeli juures heina, rehitsesime

*Talgud Bien'is vastostetud talukohal.
Foto: Lotta Odmar*

ja korrastasime surnuaeda. Külakohas („Bien“) vaatasime ja puhastasime kogukonna vastostetud Erkase krunti, et näha 11 piiritähist, mille maamõõdubüroo oli eelmisel sügisel paika pannud. Kohast, mis on üpris suur – peaaegu 4000 m² – ülevaate saamiseks püstitasime piiritähistena mõned oma postid.

Vanade kaartide abil tuvastasime ka Erkase maja vanade alusmüüride asukoha ja võisime koguni näha, kus asus köök, kuna see oli osaliselt paekivist. Meiega olid kaasas Lea Stroh ja arhitekt Sirje Hammerberg. Need olid imelised päevad koos jalutuskäikude, meresupluse ja ühiselt veedetud toredate õhtutega.

Torskfiske på Odensholm

Valter Erkas berättar på en inspelning som gjordes 1986–87.
Nedskrivet av Saga Adolfsson.

Man var ju ung när man fick börja på med att fiska, 12–13 år. Så småningom lärde man sig alla platser som de gamla hade mätt upp och gett namn åt, det gällde ju att vara med överallt. Särskilt norr om Odensholm var det väldigt fina torskplatser. Man lade inte långrev för då kunde ju reven bli kvar och då stod fisken där och ruttnade. Man pilkade och de äldre brukade säga att man inte skulle ta mera än man behövde.

Man brukade lägga nät efter flundra, men det var lite svårt. Det skulle vara vackert väder när man lade flundrenät, om det var minsta lilla dyning eller om det var sjögång, så kunde det bli så att det rörde upp ”skån”, sjögräs och ålgräs som lade sig i näten. Det kunde då bli besvärligt att få in dem i båten igen. Det kunde bli som en hövålm, båten blev full. Men om det var vackert väder då gick det bra.

Om man hade gamla beten så tog inte torsken på dem, men flundran var en konstig fisk, hon tog om strömmingen hade stått och blivit sur. Flundran högg så det fräste, de tyckte om gamla beten. Och vi fick ju väldigt med flundra just på gamla beten många gånger.

En speciell torskplats låg norr om fyren. Det var en engelsman, engelsk båt, som hade gått på och sjunkit där. Om det var försäkringsbedrägeri eller vad det var, de hade sänkt den där. Den låg på djupt vatten, 18 famnars vatten, det blir ju en 36–40 meter. Båten hette Rojal, sa de äldre och den hade sjunkit där med last av lin. Det blev en väldigt

bra torskplats, för där samlades torskarna – troligen växte de upp där, ynglen fick vara i fred och de blev stora. Om de tog i reven fick du se upp så de inte slet fingrarna av dig. De drog, så att det knakade i båtbenet. Ja, båtbenet. Det var ju så att när man slaktade djuren på hösten så sparade man vissa ben och hade på relingen ”håe”. Man spikade fast benet på relingen och lät reven löpa över det. Ingenting kunde ju vara bättre, det var ingenting annat som höll, det skulle vara ben. Det var också glatt (=halt) att dra över. På det viset så drog man lätt. Hade man dragit på relingen, så hade reven skurit in i träet och då hade man ju snart dragit sönder den. Särskilt när man fiskade vid Rojal – torskarna var stora och svarta och stod och lurade mellan de där stora järnplåtarna på Rojal, där som de växt upp. Ett våldsamt bra torskhål hade det blivit.

Jag hörde från de äldre att linet från Rojal hade de tagit i land och torkat här på Boan, det var väl försäkringsbolag som fick ta hand om linet sen då. Manskabet hade kommit i land i båtarna, det var en höstnatt. Jag vet inte om det hade varit fel på fyren men något särskilt hade det varit, för hela natten hade de suttit utanför bränningen här på norrsidan utanför strandhusen. När det blev ljust på morgonen, då kom de in till land och våra hade fått en våldsam utskällning, för det var väl ändå något fel på fyren.

Det var, skulle jag tro, på 1890-talet. Johannes Erkas, min farfars bror, som talade om det

här för mig var född 1882. En dykare hade drunknat också vid räddningsarbetet, han hade hakat fast därute och där blev han kvar. Rojal blev också kvar och står där än idag. Väldigt bra torskfiskeplats hade det blivit.

Det fanns många bra fiskeplatser. ”Banka” sa de, det var väl bankar, där var det lite djupare vatten. Sedan Lergronn, Lergrund, som var längst ut. Jag kan inte säga hur många distansminuter det var från Holmen, men jag gissar på en 5 distansminuter ut från fyren. Jag var ganska ung på den tiden. Torskarna var mindre på Lergronn men kom i stora stim. När ett stim var där, fick man inte ner reven till botten innan de fastnade.

En gång kommer jag särskilt ihåg, jag tror det var 1938 eller 37. Jag var inte 20 år då, 17–18 år. Det blåste från sydväst lite grann och vinden vred mot syd och de äldre pojkarna rodde till Lergronn för att fiska och jag tänkte att jag också skulle göra likadant. Det var ju väldigt dumt, men man lär sig så småningom. Jag rodde också dit och vi fiskade. De äldre pojkarna var också där i sina båtar och drog in torsk. Vår torskbat var rätt stor, våra hade byggt den, det var en bra båt annars, men när man skulle ro då gällde det på, då skulle det finnas krafter. Så började det blåsa rakt i fören, upp till fyren och långt var det. Sydvinden ökade ju under dagen, med Sunnan brukade det vara vackert på morgonen, men sen vid 11-tiden så blåste det så det gnistrade och den

vita sjön gick hög. Sen var man ju så dum så man rodde ju inte iväg förrän de andra gjorde det och då var det så dags. Jag kom iland vid fyren, man måste gå iland bakom strandhusen, det var lä där. När jag kom hem så talade jag om det, hur svårt det hade varit. Ja, det får man ju räkna med när man går ner i sjön, blev kommentaren.

Torskfiskedagen kunde vara krävande. Först var det ju så, att under den vackra tiden på året med de ljusa nätterna, var det dags att gå efter betesnäten vid 01-tiden eller så. Det som gällde var, att om det var en vacker dag skulle man vara tidigt i farten. Fick man beten så kom man hem och väckte familjen

och kokade kaffe och vad det var, mitt i natten och sen skulle ju den där matväskan göras i ordning och så var det revarna, kudden som man satt på, som var stoppad med ålgräs och så var det seglet och så bar det i väg.

Skulle man gå söderut eller skulle man gå norrut? Varje man hade ju sin åsikt, för ju dit som han tyckte det passade bäst. Det berodde ju mycket på vinden vilken plats man valde. Det kunde ju hända att man inte kom i land förrän vid 1–2 tiden på eftermiddagen och hade man då ett par kärror torsk, så skulle det ju dras hem. Ofta gick barnen till mötes och hjälpte till att dra hem torskkärran.

Det var tungt, torskkärran rymde ju 60-70-80 kg. När kärran väl dragits hem då blev den stående där och så var det då kvinnorna som fick ta hand om innehållet. Det var de som skulle rensa och ta hand om det som fiskats. De tog ur gälar och tarmar och lade i kärran igen och på eftermiddagen när det var färdigrenset och klart så drog man ut avfallet, torskrenset, ut på åkern och strödde ut det, eller också grävde man ner det. Man kunde se att där som man hade gödslat med torskavfall så var det dubbelt så högt blast eller långt strå om det nu var potatis eller om det var säd eller vad det var man hade på åkern året därpå.

Tursapüük Osmussaarel

Valter Erkase jutustus 1986.–1987. aastal tehtud salvestuse põhjal.
Üles kirjutanud Saga Adolfsson.

Kalapüügiga alustati ju noorelt, 12.–13.-aastaselt. Ajapikku tehti endale selgeks kõik kohad, mille vanad olid välja mõõtnud ja neile nimed pannud, alati tuli ju nendega kaasas olla. Väga head tursakohad olid eriti Osmussaarest põhjas. Põhjanõore ei kasutatud, kuna siis oleks nõör ju maha jäänud ja kala jäi sinna mädanema. Püüti landiga ja vanemad inimesed ütlesid ikka, et võtta tuleb vaid niipalju kui tarvis on.

Lestale panti tavaliselt võrgud, kuid see oli natuke raske. Lestavõrgu panemisel pidi olema ilus ilm. Vähimgi ummik- või niisama lainetus võis mererohu ja meriheina (*skån*) üles keerutada ja selle võrkudesse ajada. Neid taas paati saada oluks siis keeruline. Paat oleks kui heinasaadu täis läinud. Kuid kui ilm oli ilus, läks kõik hästi.

*Kalade puhastamine Osmussaarel.
Foto: SOV arhiiv*

Vana sööta tursk ei võtnud, kuid lest oli kummaline kala, võttis siis, kui räim oli seistes roiskuma läinud. Lest näkkas mühinal, vana sööt neile meeldis. Ja just vana söödaga saime tihtilugu tohutult lesta.

Eriline tursakoht asus majakast põhjas. Sinna oli läinud üks inglane, inglise laev, ja ära uppunud. Oli see kindlustuspettus või mis, kuid sinna nad selle uputasid. Oli

sügavas vees, 18 sülda, mis teeb ju 36–40 meetrit. Laeva nimi oli Royal, ütlesid vanemad inimesed, ja oli sinna uppunud linalastiga.

Sellest sai väga hea tursakoht, sest tursad kogunesid sinna – kasvasid arvatavasti seal üles, maimud said rahus olla ja kasvasid suureks. Ja kui nad õngest haarasid, tuli olla valvas, et nad sul sõrmi küljest ei kisuks. Tõmbasid nii, et paadiluu

raksus. Jah, paadiluu. Asi oli ju nõnda, et sügisel, kui loomi tapeti, jäeti teatud luud alles ja pandi „hää“ (reelingu) peale. Luu löödi naeltega reelingu külge kinni ja lasti õngenõõril sellest üle joosta. See oli kõige parem. Miski muu ei pidanud, pidi olema luu. Sellest oli ka libe üle tõmmata. Nii tõmmati kergelt. Oleks reelingut mööda tõmmatud, oleks nõõr puusse lõiganud ja selle peagi puruks hõõrunud. Eriti Royali juures kala püüdes – tursad olid suured ja mustad ja passisid seal Royali suurte raudplaatide vahel, kus olid üles kasvanud. Sellest oli saanud ägedalt hea tursakaht.

Kuulsin vanemate inimeste käest, et nad olid Royalilt lina maale toonud ja siin Boanil ära kuivatanud. Hiljem võttis lina enda hoole alla kindlustusselts. Meeskond tuli paatidega maale, oli sügisöö. Ma ei tea, kas see oli majaka apsakas, kuid midagi erilist seal oli, sest nad olid olnud kogu öö siin põhjaküljel rannamajade juures murdlainete taga. Hommikul, kui valgeks läks, tulid nad maale ja meie omad said hullusti sõimata, sest midagi oli ikka majakaga lahti.

Võiksin arvata, et see oli 1890. aastatel. Minu vanaonu Johannes Erkas, kes mulle sellest rääkis, oli sündinud 1882. Päästetöödel oli ka uppunud üks tuuker, takerdus kinni ja sinna ta jäigi. Sinna jäi ka Royal ja seal lebab ta tänini. Sellest sai väga hea tursakaht.

Häid kalapüügikohti oli palju. Nende kohta öeldi „Banka“, madalad, kus vesi oli veidi sügavam. Ja siis Lergronn, Savimadal, mis oli kõige kaugemal. Ma ei oska öelda, kui mitu meremiili see saarelt oli, kuid pakun viis meremiili majaka juurest. Olin toona üpris nooruke. Savimadalal olid tursad väiksemad, kuid tulid suurtes parvedes.

Kui parv seal oli, ei saadud õnge põhja, enne hakkas näkkama.

Üks kord, mis mulle eriliselt meenub, oli vist aastal 1937 või 1938. Ma ei olnud veel kahekümne-negi, 17–18-aastane. Puhus kerge edelatuul ja tuul keeras lõunasse ja vanemad poisid aerutasid Savimadalale kala püüdma. Mõtlesin, et läheks ka. See oli ju väga rumal, kuid eks ajapikku õpitakse. Aerutasin ka sinna ja me püüdsime kala. Oma paatidega olid seal turske sisse tõmbamas ka vanemad poisid. Meie tursapaat oli üpris suur, selle ehtasid meie omad, oli muidu hea paat, kuid sõudma asudes oli tarvis jõudu. Siis hakkas otse võõri puhuma, majaka poolt ja seda oli pikalt. Päeva jooksul lõunatuul tugevnes, hommikul oli lõunatuulega ju kõik kaunis, kuid kella 11 ajal puhus nii, et sädeles ja valge meri käis kõrgelt. Ja siis oldi ju nii rumal, et ei aerutatud minema enne, kui teised, ja siis läks kiireks. Tulin maale majaka juures, maale tuli minna rannamajade tagant, seal oli tuulevaikne. Koju jõudes rääkisin, kui raske oli. Jah, merele minnes tuleb sellega arvestada, kõlas kommentaar.

Tursapüügi neljapäev võis olla raske. Esiteks oli ju nii, et kaunil aastaajal, kui ööd olid valged,

Kalurid koidikul.

Foto: SOV:s arhiiv

tuli söödavõrkude järele minna kella ühe paiku. Kui päev oli ilus, tuli varakult sõitma hakata. Kui sööt saadud, tuldi koju ja äratati perekond üles ja keedeti kohvi või mis see oli, keset ööd ja siis tuli söögikott valmis seada ja siis olid nõõrid, padi, millel istuti, mis oli täis topitud meriheina ja siis oli puri ja siis asuti teele.

Kas minna lõunasse või minna põhja? Igal mehel oli ju oma arvamus, sõitis sinna, kuhu tema arvas, et kõige sobilikum. Koht, mis valiti, sõltus ju paljus tuulest. Võis ju juhtuda, et maale ei jõutud enne kui pärastlõunal kella 1–2 paiku ja kui saadi paar kärutäit turska, tuli see ju koju vedada. Sageli tulid lapsed vastu ja aitasid tursakäru koju vedada. See oli raske, käru mahutas ju 60–70–80 kg. Kui käru oli koju veetud, jäi see sinna seisma ja siis hakkasid selle sisuga tegelema naised. Nemad pidid puhastama ja püütu enda hoole alla võtma. Nad võtsid lõpused ja soolikad välja ja panid kärusse tagasi ja pärastlõunal, kui kõik oli puhastatud ja valmis, veeti jäätmed, kalarapped põllule ja puistati laiali, või kaevati maha. Võis näha, et seal, kus tursajäätmetega oldi väetatud, olid kartuli või vilja või mis iganes järgmisel aastal põllule pandi, varred või kõrred kaks korda pikemad.

Svenskdagen

Ingegerd Lindström

För 10:e året i rad anordnade Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning en Svenskdag. Detta år höll man till vid Padise kloster. Inne i klosterruinen var det konserter och utanför ruinen var det uppträdande av olika folkdanslag. Dessutom var det som vanligt försäljning av olika varor och informationsbord.

De som var representerade i år av de estlandssvenska föreningarna var SOV Sverige, Rickul/Nuckö Hembygdsförening samt Rågöföreningen. Även S:t Mikaelsskyrkan fanns där med ett bokbord. Svenskdagen vänder sig inte bara till de med estlandssvenska rötter utan främst till ester som inte vet så mycket om historien med svenskar i Estland före andra världskriget. Därför är det viktigt att vi ställer upp och visar på att det estlandssvenska kulturarvet lever vidare.

Dagen började inne i klosterruinen med några hälsningstal och Ülo Kalm, ordförande i Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings kontrollerande styrelse, delade ut medaljen till årets Kulturbärare. Utmärkelsen gick i år till Margareta Hammerman och Einar Mihlberg. Vi gratulerar!

Efter talen och utdelandet av medaljer startade konserten med sång och fiolmusik av Laura-Liisa Kümnik. Laura-Liisa är 14 år och har estlandssvenska rötter från Rickulområdet. Laura-Liisa var i Rosleps kapell för två år sedan då hon bara var 12 år och redan då imponerade hon på alla lyssnare. Nu har hon utvecklats ännu mer och är en fantastisk musiker. Hen-

nes tolkning av Vittorio Montis Chardas fick håret att resa sig på armarna. Hon ackompanjerades av Piia Paemurru från S:t Mikaelsskyrkan, också hon en skicklig musiker. Tillsammans skapade de magi.

Efter henne kom en manskör som sjöng vackert men kanske lite för länge. Det blev väldigt kallt inne i ruinen så många gav upp och gick ut i solen igen.

Nedanför borgen underhöll flera dansgrupper och många var det som satt i det sköna vädret och njöt av musiken och dansen. Även detta år var det ganska mycket folk som kom och Svenskdagen avslutades i Vilivalla kapell där Patrik Göransson höll en kort gudstjänst. Då det kom väldigt mycket folk hölls gudstjänsten ute på kyrkogården.

Årets Kulturbärare Margareta Hammerman och Einar Mihlberg har fått sina medaljer av Ülo Kalm.

Foto: Ingegerd Lindström

Nästa år kommer vi även att fira en Svenskdag och då hoppas vi på att fler föreningar ställer upp med bok- och informationsbord. Det är viktigt att påminna om att det en gång fanns svenskar i Estland och visa upp deras kultur.

Laura-Liisa Kümnik och Piia Paemurru skapade magi tillsammans.

Rootsi päev

Ingegerd Lindström

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus korraldas juba kümnendat korda Rootsi päeva. Tänavu peeti seda Padise kloostri juures. Kloostrivaremetes toimusid kontserdid ja kloostri ees esinesid erinevad rahvatantsurühmad. Lisaks, nagu ikka, müüdi mitmesuguseid kaupu ja tegutses infolett.

Eestirootslaste ühingutest olid sel aastal esindatud SOV Rootsi, Riguldi-Noarootsi kodukandiühing ja Pakri ühing. Oma raamatuletiga oli kohal ka Tallinna Rootsi-Mihkli kirik. Rootsi päev ei ole suunatud mitte ainult rannarootsi juurtega inimestele, vaid eelkõige eestlastele, kes Eesti rootslaste ajalooa enne Teist maailmasõda väga kuras ei ole. Seetõttu on tähtis näidata, et eestirootslaste kultuuripärand elab edasi.

Päev algas kloostrivaremetes koos tervitussõnavõttudega. Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse juhatause esimees andis üle tänavuse Kultuurikandja medali. Seekordne tunnustus läks Margareta Hammermanile ja Einar Mählbergile. Õnnitleme!

Pärast kõnesid ja medalite ülevõtmist algas kontsert Laura-Liisa Kümniku laulu ja viilulimuusikaga. Laura-Liisa on 14-aastane ja tal on Riguldi kandist pärit rannarootsi juured. Kaks aastat tagasi esines Laura-Liisa Rooslepa kabelis, olles vaid 12-aastane ning avaldas juba siis kuulajatele muljet. Nüüdseks on ta veelgi edasi arenenud ja temast on saanud fantastiline muusik. Tema tõlgendus Vittorio Montise palast „Chardas“ ajas kuulajatel

Rootsi päeval astusid üles mitmed rahvatantsurühmad, kes nautisid arvukat vaatajaskonda.

Foto: Ingegerd Lindström

kananaha ihule. Teda saatis Piia Paemurru Tallinna Rootsi-Mihkli kirikust, kes on samuti kogenud muusik. Koos tekitati maagia.

Tema järel esines meeskoor, kes laulis kaunit, kuid vahest liiga kaua. Varemete vahel läks väga jahedaks, mistõttu paljud otsustasid välja päikese kätte tagasi minna.

Kloostri ees esinesid tantsurühmad ja ilusa ilma käes muusika ja tantsu nautlejaid oli palju. Ka sel aastal tuli üpris palju rahvast

ja Rootsi päev lõpetati Vilivalla kabelis, kus Patrik Göransson pidas lühikese jumalateenistuse. Kuna rahvast tuli väga palju, peeti jumalateenistust kalmistul.

Peame Rootsi päeva ka järgmisel aastal ja loodame, et oma raamatu- ja infoletiga välja tulevaid ühinguid on rohkem. Tähtis on meenutada, et kunagi elasid Eestis rootslased, ning näidata nende kultuuri.

Kloostrivaremete vahel laulis Tõrva meeskoor.

Jubilarer januari-juni 2018

Juubilarid jaanuar-juuni 2018

55

Elmo Mahlamets 19 mars

60

Milvi Viveca Mickelin 17 januari

Juhan Ringberg 10 april

Anu Streng 19 april

Meeli Virkus 23 maj

65

Arvo Kelement 18 januari

Malle Talviste 4 april

Sirje Siimberg 14 maj

Benny Vesterby 15 maj

70

Laine Lilienberg 5 mars

Thea Tõnupärt 5 mars

Martin Vane Lausson 18 mars

Harri Kuinberg 18 april

Mart Sonn 8 juni

Peeter Paemurru 27 juni

75

Lillemor Treiberg 3 januari

Mati Nappus 12 januari

Ingegerd Lindström 3 mars

Christer Widgren 10 mars

80

Tiina-Kristiina Laherand 15 februari

Tõnu Lauk 6 maj

Ernst Besterman 17 maj

Maja Granberg 24 maj

85

John Johannes Ahlström 5 januari

Inga Bjurbäck 1 februari

Gunhild Ulrika Jöesaar 23 april

Fortsättning från sid 26./algus lk 26.

ettevõtte Motströms Ab, Sihtasutus Oscar ja Maria Ekmani Annetusfond ning hulk eraisikuid.

Osavõtt ja huvi rootsi keele vastu Haapsalus on ületanud meie ootused. Lasteklubi kõrval võtsid meiega ühendust paljud täiskasvanud, kes soovisid rootsi keele vestlusgrupp. Üks selline kohalike jõududega juhitud grupp kohtub nüüd igal kolmapäeval kl. 17.00 Haapsalu lasteraamatukogus Wiedemanni 11, räägib projekti soomerootslasest algataja Mikael Sjövall.

Novembri alguses toimus aseinna Liina Põllu ja Mikael Sjövalli vaheline kohtumine, et arutada võimalust luua ühes praegu Haapsalus tegutsevast viiest lasteaiast rootsikeelne rühm.

Leppisime kokku, et esitame Haapsalu linnale veel enne aasta vahetust taotluse. Kui tahame, et eestirootsi kultuur ja rootsi keel Eestis elama jääks, tuleb tegeleda noorema põlvkonnaga, lisab Sjövall.

Returadress i Sverige:

Svenska Odlingens Vänner, SOV
Wallingatan 32-34 5tr
111 24 Stockholm

Tagastususaadress Eestis:

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
Rüütli 9
10130 Tallinn

S:t Mikaelsskyrkan

Rüütli 9

10130 Tallinn

Julbasar/ Jõululaat 09.12 kl. 11–14

Lucia firas/ Luutsinapäeva tähistamine 13.12 kl 18

Internationell julnattsmässa/ Rahvusvaheline jõuluöö missa 24.12 kl 23

Juldagens högmässa/ Esimehe jõulupüha jumalateenistus 25.12 kl 12.

Om inte annat meddelat ovan; gudstjänst varje söndag kl 12.

Jumalateenistus igal pühapäeval kl 12, v.a. ülaltoodud kuupäevadel.

Kyrkan och kyrkomuseet öppna för besök 15.06-15.08, måndag-fredag kl 11-15.

Kirik ja kirikumuseum on avatud 15.06-15.08, esmaspäevast reedeni kl 11-15.

Välkomna!/Tere tulemast!

Rannarootsi muuseumi sündmused 2018

Aibolands museums program 2018

17.02. Pere talvepäev / Familjens vinterdag, kl 12.00

24.03 Ülestõusmispühade eelsed saginad / vārlig arbetsstuga, traditionella seder

05.05. Jäärāime teemapāev koos programmiga / Temadag för rökt fisk – strömming kl 12.00

19.05. Muuseumiöö „Öös on pidu“ / Museinatt „I natt är det fest“, kl 18.00–23.00

02.06. Tuulekala teemapāev koos programmiga / Temadag för rökt fisk – näbbgädda kl 12.00

30.06 Merekuultuuripāev / Havetskulturdag

Tere tulemast!/Välkomna!